

ДЖОРДЖ
ГОРДОН
БАЙРОН

ПЕРЛНИ СВІТОВОЇ ЛІРИКИ

GEORGE GORDON
BYRON

ДЖОРДЖ
ГОРДОН
БАЙРОН

ЛІРИКА

*Упорядкував
і переклав
з англійської
Дмитро Паламарчук*

КІЇВ
ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОУ ЛІТЕРАТУРИ
«ДНІПРО»
1982

И(Англ)
Б18

Передмова
Леся Герасимчука _____

Б $\frac{70404-213}{M205(04)-82}$ 213.82 4703000000

© Видавництво
«Дніпро», 1982 р.

ЧАСОВІ НАПЕРЕКІР

Найяскравіша постать у англійському романтизмі — Джордж Ноел Гордон Байрон — і сьогодні бентежить уяву мільйонів людей по всій планеті, пов'язуючися з образом безкомпромісного борця за свободу поневолених народів Європи, бунтаря проти фарисейської моралі наскрізь прогнилого суспільства, виразника найпотаємніших і найчистіших почувань і вірувань своїх сучасників...

Найяскравіший романтик? Але водночас і найсуперечливіший представник цього напряму: його естетичні настанови фокусувалися довкола ідей класицизму, а його поетична практика дедалі більше пов'язувалася з інтерпретацією реального факту в його повсякденні, тобто тяжіла до реалізму (Байрон, як і Гете, не полюбляв навіть саме слово «романтизм»). Проте і короткі хвилини радості, як і триваліші періоди модного в ту добу «світового смутку», відтворювалися з такою безпосередністю і нечуваною для свого часу відвертою пристрасністю самовиразу (sam Байрон писав, що його поезія,— це «лава уяви, виверження якої запобігає землетрусові»),

що вірші, на перший погляд глибоко інтимні, паче несамохіть, усунереч самим творчим настановам автора, звучали різким дисонансом у задушливій інтелектуальній атмосфері Європи. Вони ставали взірцем спочатку цілком осібного, «байронівського», романтизму, запліталися в чарівну легенду, що мала наймення «байронізм» і якій судилося ще багато десятиріч вабити до себе поетів і політиків, прозаїків і художників, композиторів і військових діячів, професійних революціонерів і філософів, творячи цілу епоху, бурхливу і блискосяйну,— одне з найскладніших соціокультурних явищ минулого сторіччя.

Як писав свого часу видатний датський критик та історик літератури Георг Брандес (1842—1927), «байронівська поезія (...) була бурхливим, але водночас благотворним потоком: він, що-нравда, усе руйнував на своєму шляху, сіяв відчай і слізи, але разом з тим забирає із собою усе занепале, прогниле і в своїй білій піні та діамантових бризках таїв світлу веселку, яка була ніби знаменням майбутнього щастя Європи та людства» *.

Сутність байронізму як явища — своєрідного міфу дев'ятнадцятого сторіччя — з одного боку, обумовлювалась тим романтичним ореолом, яким

* Замотин И. И. Романтизм двадцатых годов XIX стол. в русской литературе. С.—Пб., М., 1913, т. II., с. 76.

було оповите коротке, але бурене життя Байрона, а з другого — суспільною перебудовою внаслідок поширення ідей французької революції, наполеонівських війн і потужних національно-визвольних рухів, свідком якої стала Європа.

У різні періоди першої половини минулого сторіччя байронізм проявлявся неоднаково,— все залежало від країни, в якій він поширювався, від середовища, яке ставало його носієм, від конкретних соціальних чинників, які лежали в його основі у даному суспільстві. Початки цього явища скрізь пов'язані з сумарним уявленням про ліричного героя творів Байрона: стихійний романтичний бунтар, пристрасний коханець, меланхолійний скептик.

Після смерті Байрона це явище дедалі більше поляризується: у центрі опиняється свободолюбство і принципова непримиренність узагальненого романтичного героя до існуючого ладу, яскравіше вирізьблюється соціальне підґрунтя протесту. А з другого боку,— в салонах починають з'являтися одягнені «під Байрона» нудьгуючі модники і численні графомани, що вважали за потрібне вражати своє оточення вибухами спонтанної версифікованої меланхолії. Ці настрої були поширені у багатьох країнах Європи аж до початку революційних рухів кінця сороках років, коли в літературу та мистецтво приходить новий, реалістичний герой.

Джордж Байрон народився 22 січня 1788 року на Голлз Стріт у Лондоні в аристократичній, але зuboжілій родині. Батько, капітан Байрон, розтринькавши майно своєї другої дружини, втік до Франції, де й помер 1791 року, коли синові ледве минуло три роки. Обставини раннього дитинства — неврівноважена вдача матері (про це поет згодом згадає у «Дон Жуані»), постійна матеріальна скрута і вроджена кульгавість — істотно вплинули на формування характеру майбутнього поета.

Освіту він здобув у Далвічі, Гарроу й коледжі св. Трійці в Кембріджі. Учбова програма цих закладів була відірвана від животрепетних проблем свого часу і мала здебільшого псевдокласичну орієнтацію. Імпульсивний і вразливий хлопець вчився дуже нерівно, найбільше успіхів здобуваючи в ораторському мистецтві та спорті (з плаванням, наприклад, пов'язано багато його творів і цікавих пригод у житті), — у такий спосіб він стверджував себе, долав свої фізичні вади.

Принагідні вірші Байрон почав писати ще змалку: де були, переважно, переклади, наслідування, сповнені класицистичних штампів і зворотів. Багато років пішло у нього на вироблення власних думок, тем і, звичайно, образів (Гете згодом підкреслить саме його поетичну неповторність: «Англійці можуть думати про Байро-

на що завгодно, але вони не можуть, певне, назвати жодного рівного йому поета. Він ні на кого не схожий і, головне, більший за інших»). Перші юнацькі твори під назвою «Швидкоплинності» (у кількох випусках) вийшли 1806 року приватним накладом.

«Швидкоплинності» наслідували популярну тоді збірку Томаса Мура «Поетичний доробок покійного Томаса Малого» (1801). Книжка була розрахована на тісне коло читачів і містила цілу низку шкільних вправ із риторики, присвят, перекладів з античних авторів. Але вже тут з'явилися натяки на оригінальне світовідчуття майбутнього генія: надання переваги баченому і відчутому над уявним, ностальгія по дитинній чистоті й склонність до сатири, вміння те, «що до романтики належало, зробить бурлеском» (так він сам по багатьох роках висловиться у «Дон Жуані»).

За дружньою порадою Байрон поквапно вилучив «Швидкоплинності» з обігу (випадково залишилось два примірники до уваги прийдешніх поколінь байронознавців) і сам вважав першою свою наступну збірку «Години дозвілля: цикли віршів оригінальних і перекладних» (1807). Вона також містила багато ранніх наслідувань і шкільних творів, але включала й безсмертні перлини, які й досі ваблять до себе кожне чутливе серце. Були тут переклади, еле-

гійні медитації, сповнені юнацької відвартості вірші про кохання⁴ «Особливий відгук у серцях знайшли, проте, не медитативні, а любовні вірші Байрона. (...) У переважній більшості випадків любовна лірика Байрона перейнята трагізмом. Новизна і тут у тому, що жалі кохання сприймаються як складник скорботного буття сучасників, приречених на душевну самотність, нерозуміння, роз'єднаність» *. Дуже дотепно до «Годин дозвілля» було дібрано три мотто: з першої оди третьої книги Горація, з «Іліади» Гомера і з поетового улюблена — Джона Драйденса, — задерикувато-епатаційне «Він ідучи свистів, не маючи думок».

Ця збірка поета, котрий пробував міцніючі крила, потрапила до рук суспільства, яке ще у добу реставрації й класицизму виробило собі непробивні шаблони для боротьби з поетичним вільнодумством. І відразу, в січневому номері часопису «Единбург ревю» (1808) з'явилася анонімна нищівна критика (припускають, що автором був лорд Браuem). Починалась вона надзвичайно помпезно: «Віршарство цього юного лорда належить до того гатунку, дозволити який ні боги, ні люди не можуть...» А далі йшлося про всі смертні гріхи: і про осужну воду плоских

* Дьяконова Н. Я. Лирическая поэзия Байрона. М., 1975, с. 100.

віршів, і про наслідування, і про багатослівність,— з «батьківською» порадою «негайно покинути поезію і знайти краще застосування величезному своєму хистові й безмірним можливостям». «Уперше побачивши рецензію на мої «Години дозвілля»,— писав Байрон,— я ошалів: ніколи більше я так не гнівався. (...) Ця критика була взірцем миршавих дотепів і потоку неприємних лайок. (...) Я негайно і з усім запалом уявся до роботи, створивши за рік «Англійських бардів та шотландських рецептентів».

Не часто в історії літератури траплялося, щоб зlostива й бездарна критика з такою силою роздмухувала тліючий вогонь геніальності. Написана у рідному Ньюстеді, сатира налічувала спочатку 520 рядків і поступово розрослася більш як удвічі: нищівний у своїй непримиреннності інтелект не щадив уже нікого й нічого. Слушно перепадало бездарним віршарям і реакціонерам, і — не зовсім слушно — Уордsworthу, Сауті та ін. Цей твір, що належить до Байронових шедеврів і тому неодноразово перевидався, уперше здобув авторові прихильність широкого читача.

Досягши повноліття, Байрон посів своє місце у палаті лордів, зустрівшись від самого початку з неприхованою обструкцією і цікuvанням. Це спричинилося до того, що поет вирішив на якийсь час залишити Лондон. У червні 1809 року

він вирушив зі своїм приятелем Гобгаузом до Португалії, Іспанії, Мальти, Албанії, а наступного року продовжив подорож до Греції та Туреччини. Безпосереднє знайомство з життям сучасної Європи та знайомства у політичних колах сприяли розширенню світогляду поета, утверджували його на громадянських позиціях. У березні в Смірні Байрон завершив перші дві пісні «Паломництва Чайлд Гарольда». Цей твір, за словами Леслі Марчанда, найавторитетнішого англійського сучасного дослідника Байронової творчості,— «не тільки найвидатніша сповідницька поема романтичного періоду в англійській літературі. Це також найбільш автентичне свідчення доби «світового смутку», котра йшла за розчаруванням після французької революції та наполеонівських воєн».

На батьківщину поет повернувся у липні 1811 року. В країні було тривожно: наполеонівські війни загострили класові суперечності, що невдовзі призвело до жорстоких репресій проти луддитів. На 1812 рік припадають виступи Байрона в палаті лордів, які викликали лють правлячої верхівки. 27 лютого Байрон виголошує промову на захист луддитів — ремісників, котрі стали жертвою кривавої реакції. Цей виступ став сенсацією в політичному житті країни. В обличчя лордам Байрон кидав звинувачення: «У той час, коли високопоставлений злочинець

легко обходить закон, ми вважаємо своїм обов'язком винаходити нові покарання, нові смертельні пастки, щоб знищити нещасного, гнаного голодом ремісника».

А 10 березня 1812 року Байронові судилося, як він сам казав, «прокинутись і побачити себе знаменитим». Причиною цієї ранньої слави стало «Паломництво Чайлд Гарольда». З появою поеми зародилася легенда про Байрона, хоч сам він писав у передмові до двох перших пісень: «Вигаданий персонаж введено до твору, щоб надати йому якоїсь зібраності». З погляду віршової форми цей твір не вносив у літературу нічого нового; натомість у композиції привертають увагу елементи концептуального монтажу, ідея якого повною мірою реалізувалася тільки в найновіші часи у поетичному кінематографі. Англійського читача насамперед полонили молодечий запал, сила й чистота почуттів, самостійність суджень, співчуття до пригноблених народів Європи, модна меланхолія, піренейська та левантійська екзотика. Сам сугестивний «вигаданий персонаж» відразу став, по суті, соціальною маскою для читачів поета. Для Байрона почався недовгий період слави на його батьківщині... Читачі бачили в поетові свою легенду, не розуміючи, що після подорожі вони мали справу з іншим, духовно оновленим поетом, який діяв і творив тепер усупереч своєму оточенню і часові.

У ці роки з'явилися низка творів так званого східного циклу: «Гяур», «Абідоська наречена» (1813), «Корсар», «Лара» (1814). Це були відлуння подорожніх вражень і настроїв, які з різних причин не могли бути включені до «Паломництва Чайльд Гарольда».

1816 рік виявився для Байрона драматичним: від нього пішла дружина, забравши з собою маленьку доньку. До того ж зростала невдоволеність світської черні революційними та сатиричними мотивами у поетових публікаціях та виступах. Як привід для нових інсинуацій були використані різноманітні плітки (наприклад, про нібито божевілля Байрона), обставини приватного життя,— малося на меті будь-що скомпрометувати «непокірного» поета. У квітні цькування сягає свого апогею, і Байрону доводиться, як виявилось, назавжди залишити свою вітчизну. Він іде до Женеви, де мешкають Шеллі та його дружина Мері Годвін (відома як Мері Шеллі, авторка популярного роману «Франкенштейн, або Сучасний Прометей»).

У цей період під впливом Шеллі формується революційний світогляд поета. Він знайомиться з новими шедеврами європейської літератури, зокрема — з «Фаустом» Гете, пише два славнозвісні твори «Прометей» і «Шільйонський в'язень». Тоді ж Байрон задумав написати «готичну» драму «Манфред», яка надихнула згодом

Шумана і Чайковського. Тут поглиблюється його знайомство з надзвичайно обдарованою, неординарною особою Клер Мері Джейн Клермон, яка мала широкі знайомства по всій Європі (згодом вона під час повстання декабристів жила у Москві). Клермон за порадою і посередництвом Шеллі спеціально для Байрона перекладала Гете, у творчості якого англійський поет почав знаходити для себе багато співзвучностей. Гете, який заочно відчув цю спорідненість — і в образах, і в естетичних ідеях,— захопився Байроном і присвятив його доробку багато сторінок, сповнених прозірливих спостережень.

Початок минулого сторіччя в Європі був часом інтелектуального бродіння, нестримної появи нових ідей у філософії, естетиці, політекономії, мальстріві, теорії літератури тощо, а також у техніці. Ось кілька прикладів: Гегель — «Феноменологія духу» (1807), Шлегель — «Лекції про драматичне мистецтво та літературу» (1809—1811), праці Ламарка (1809), Гойя — цикл офортів «Жахи війни» (1810—1813), Рікардо — «Засади політекономії та оподаткування» (1817). А ще й такі європейські сенсації, як поява газового освітлення (1813) і локомотива (1814).

Байрон надзвичайно багато читає різними мовами; крім рідної, він володів латиною, давньо-і новогрецькою, французькою, іспанською та

італійською, цікавився албанською, турецькою та вірменською. Серед його активних зацікавлень були й сучасні наукові відкриття. Отже, під впливом цих обставин і загальної атмосфери на континенті 1817 рік став для Байрона переламним і в світогляді, і в творчості.

У жовтні він їде до Італії. Тут, у країні, народ якої боровся проти іноземних поневолювачів, творчий геній поета спалахнув з новою силою. Байрон поглиблює своє знання італійської, вивчає живопис, літературу, зокрема по-справжньому відкриває для себе сучасну поезію, працює над продовженням «Паломництва Чайлльд Гарольда», завершує «Манфреда» «Пафос Манфреда становить (...) саме повстання гордого людського духу проти сліпої «долі», його прагнення підкорити собі темні сили природи та історії. Манфред частково розв'язує це завдання через чаклунство. Але само собою зрозуміло, що таким чином воно могло бути розв'язане лише в царині фантазії» (Г. В. Плеханов).

Тоді ж у Байрона визріває монументальний задум «Дон Жуана». Саме байронівський «Дон Жуан» остаточно порушив давній сюжетний канон опису любовних пригод, поєднавши у собі елементи традиції з близкуючою і актуальною політичною сатирою. Його поява викликала справжню «донжуаніаду» в європейській літе-

ратурі та музиці. «Дон Жуану», а поруч з ним «Чайльд Гарольду», «Прометею», «Шільйонсько-му в'язнєві», «Пророцтву Данте», «Видінню Суду», «Бронзовій добі» і «Каїну» (також цікавий зразок переосмислення традиційного сюжету) — випало увічнити ім'я поета.

У квітні 1819 року Байрон зустрівся з графинею Терезою Гвіччолі. Від грудня 1819 до жовтня 1821 року він жив у Равенні. Через брата Терези, графа П'етро Гамба, Байрон налагодив зв'язки з італійськими карбонаріями. Революційні настрої цього періоду відбилися в «Пророцтві Данте» (1819), в останніх піснях «Доп Жуана» і двох п'есах — «Маріно Фальєро» (1820) і «Двоє Фоскарі» (1821). До равеннського ж періоду належать містерії «Каїн» та «Небо і земля» (1821). Свій «бурений гнів і бурений радість», пристрасний протест проти компромісів, що на них залишки йшли літератори-лакузи, Байрон висловив у невеличкому гостросатиричному творі «Видіння Суду» (1821).

Невдовзі поліція примусила родину Гамба виїхати з Равенни, і Байронові довелося переселитись до Пізи. Там, з ініціативи Шеллі, він, Лі Гант і Джон Трелоні заснували квартальнік «Ліберал». Але через наглу смерть Шеллі у липні 1822 року угруповання розпалося, і Байрон повернувся до Гвіччолі в Геную. Щоправда, він продовжував допомагати Лі Гантові: надавав

йому право на перше видання власних творів, пересилав на видання «Ліберала» грошові субсидії.

Як відомо, 1821 року розпочався визвольний рух у Греції.

Внаслідок того, що грецьке повстання готувалося різними емігрантськими організаціями у Росії та Англії, утворилося дві основні партії серед повстанців: проросійська та пробританська. Остання 1823 року створила напівлегальний «Грецький комітет». Одним із активістів комітету був Трелоні. Невдовзі він залучив до справи Байрона.

У грудні 1823 року Байрон прибув до штабу Маврокордатоса в Міссолонгі, де провів переговори з воюючими сторонами про обмін військовополоненими греками і турками й почав організовувати постачання повстанців на свої власні кошти, а також на кошти «Грецького комітету» та інших організацій Західної Європи, сподівався витренувати власний бойовий загін.

Загальна атмосфера солідарності й революційного натхнення знову, після перерви, спонукала Байрона взятися на перо, і 22 січня 1824 року в Міссолонгі він написав станси «Сьогодні мені минає тридцять шість років», де є такі пристрасні рядки:

О поле битви, зброї дзвін,
Що славить Грецію мою!

Вільніший я, ніж Спарти син,
Що ліг в бою!

До цього ж періоду належать останні розділи незавершеного «Дон Жуана» і драма «Потвора перетворена», в якій використано сюжетні ходи з «Трьох братів» Джошуа Пікерсджіла (1803), «Фауста» Гете, а також автобіографічні ремінісценції. Цей етап у творчості Байрона дав наснагу одному з найбільших французьких художників XIX сторіччя Ежену Делакруа для створення його «грецьких» полотен (треба сказати, що Делакруа досить довго перебував під впливом байронізму).

Тим часом гнилий клімат Міссолонгі та застуда після прогулянки верхи й морем фатально вплинули на стан здоров'я Байрона, загостривши давні недуги, і 19 квітня він помер. Тіло було перевезено на батьківщину; поета поховано в родинній усипальні в Гакнол Токад біля Ньюстеда 16 липня. Увесь континент відгукнувся тоді на цю трагічну подію...

Легенда про поета, народившись ще за його життя, почала ще інтенсивніше поширюватися після смерті Байрона. Найвидатніші уми оцінювали його значення, прагнули розібратися в його спадщині,— адже сам поет так і не встиг упорядкувати свої твори. Байрона заходилися перекладати всі, хто міг тримати перо у руках;

всі, хто вмів, почали писати спогади і статті: одні, щоб накинути історії свій кут зору, інші — щоб виправдатися перед історією, треті — щоб затаврувати геніальну людину. У цій атмосфері загального поспіху знищувались окремі твори, документи, губились цінні свідчення, фальсифікувались оригінали (літературознавцям відомі цілі спілки «фахівців» у цій галузі).

Перше авторитетне багатотомне видання поезій Байрона вийшло на зламі нашого сторіччя: «Твори лорда Байрона: поезія» (ред. Е. Г. Колрідж, 7 томів, Лондон, 1898—1904). Перше повне багатотомне видання пефальсифікованих листів і щоденників щойно відрукувано у Гарварді. А матеріали і документи, пов'язані з оточенням і сучасниками Байрона, ще продовжують з'являтися в пресі, а то й грубенькими томами.

Аналіз спадщини Байрона як поета і як громадського діяча, докладний розгляд байронізму ще далеко не завершенні й постійно перебувають на вістрі ідеологічних протиборств. До того ж поступово поглибується загальне вивчення романтизму, воно очищується, з одного боку, від ейфоричної легкодумності, а з другого — від вульгарно-соціологічного підходу. Нові факти у новому світлі подають нам Колріджа і Уордсворт, Сауті і Скотта, Кітса і Шеллі, а передусім — колosalну постать Блейка, що був майже не відомий своїм сучасникам.

В усьому доробку Байрона, де є свої вершини і свої прорахунки, граничною широтою вирізняється лірика. Звичайно, весь доробок поета — наскрізь ліричний і автобіографічний, але саме в його елегіях, одах, піснях, мелодіях безпосередність почуття доведена до своєї межі.

Лірика Байрона, яку сам автор часто коментував, найтіснішим чином пов'язана з діалектичною еволюцією його почувань і соціальної свідомості. При всій внутрішній суперечливості в ній зберігається єдність мотивів і тенденцій з дуже помітним переходом від споглядальності та наслідуванельності до неповторності образу й політичної загостреності вислову. З цими особливостями пов'язана і періодизація Байронової лірики: рання (до «Паломництва Чайлд Гарольда») — ці речі переважно зібрані у збірці «Години дозвілля», до якої ввійшло краще з вилучених з обігу «Швидкоплинностей»; періоду «Паломництва Чайлд Гарольда» (перших двох його частин); лондонського періоду та періоду після 1817 року, який сам поєт і більшість його дослідників вважали найзрілішим і найцікавішим. Окремо стоять «Єврейські мелодії», покладені на музику 1815 року (при допомозі видатного тенора Джона Бреєма) співаком і композитором, другом Байрона Айзеком Натаном (1790—1864). Цей же композитор написав музику до «Гяура» та «Абідоської нарече-

ної»; з 1841 року він оселився в Австралії й багато зробив для розвитку австралійської музичної культури. Поезії, що входять до названого циклу, мабуть, найбільше в минулому стопіччі перекладалися і переспівувалися українськими і російськими поетами. Усі двадцять п'ять творів, замовлених Дугласом Кіннердом, об'єднані наскрізним ліричним почуттям, хоча тематично вони справді дуже різні: їхній діапазон сягає від ліричних варіацій на сюжети зі «Старого Заповіту» (наприклад, «Оплачте тих...», «На берегах Йордану», «Пролинув дух переді мною») — до сповнених автобіографічних ремінісценцій перлин, як-от «Це йде вона, сама краса», або чарівних експромтів — «Моя душа сумна».

В результаті, як пише дослідник Джозеф Слейтер, «побожні люди, які купували «Єврейські мелодії», сподіваючись віднайти релігійну поезію лорда Байрона, зустрічалися, замість цього, з книжкою настільки ж далекою від церкви, як і «Абідоська наречена».

Так само окремо стоять не включені до «Годин дозвілля» твори з «Швидкохлинностей» і приналежні вірші з альбомів, присвят, листів тощо, які сам поет не включав до своїх збірок.

Для кожного періоду лірики Байрона характерний власний етос: знайомства, естетичні настанови, соціальна дійсність тощо. У межах циклів багато творів оповіто своїми легендами,

про що можна було б писати навіть окремі розвідки. Якщо, наприклад, «Станси до музики» («Не вимовлю, не видихну твоє ім'я...») потребують просто докладного коментаря про знайомства поета, то, скажімо, три вірші — «Послання до Августи», «Сон» і «Темрява» — невідкритий скарб для байроністів. Адже за цими образами стоять цілі сторіччя європейської культури! Крім того, фокусуючись, приміром, у «Темряві», ідеї багатьох культур знову багатоманітно відбиваються і починають жити новим життям навіть у найвіддаленіших літературах. Так, мотиви тієї ж «Темряви» найтіснішим чином пов'язані з низкою творів Надсона, Старицького і Франка, якому, до речі, належать найбільш глибокі й реалістичні судження про Байрона у нашій літературі. Розкрийте Байрона: «Я бачив сон — не все там сном було...» Тільки перший акорд, а далі ці юрми людей, що одвіку благають світла... Звичайно, і концепція, і фінальна ідея в «Каменярах» інші, але чи не розгорілися вони з тієї самої Байронової іскри в тодішній суспільній темряві? Не менш глибокі за своїм підтекстом і «Ода авторам білля...», «Пісня для суліотів», твори періоду повстання карбонаріїв і найостанніші вірші поета. Вони також мають свою історію в нашій літературі минулого сторіччя. Бо, як відомо, доробок навіть найгеніальнішого поета з речі в собі перетворюється на річ для нас

тільки тоді, коли він стає невід'ємним складником сучасності, органічно входить своїми мотивами у найсучаснішу літературу.

Твори Байрона поширювалися надзвичайно швидко, і відомості про нього публікувалися в Росії ще за життя поета. Протягом усього минулого сторіччя це ім'я було оточене особливим ореолом. Воно звучало в піснях, його ідеї відтворювалися в балетах, симфонічних поемах і фортепіанних композиціях, образи його увічнені в пластичних мистецтвах, а найголовніше — в серцях людей усього світу. А все тому, що ці поезії сповнені живих людських почуттів, благородства, протесту проти соціальної та політичної несправедливості свого часу. Вони не просто бентежать читача, викликаючи у ньому співпereживання, а змушують ще раз замислитися над поняттями чесності та любові, добра й непримиренності до несправедливості, послідовності у боротьбі за прогресивні ідеали людства.

Нинішня робота Дмитра Паламарчука тим і цінна, що дає нам добру нагоду знову звернутися до цих одвічних проблем. Але передусім — слово поетові.

Лесь Герасимчук

ЛИРИКА

ДО Е.

Нехай пихаті й безтолкові
Беруть на поглум наш зв'язок,—
Чеснота скорше варт любові,
Ніж титулований порок.

Хай ратні подвиги й походи
Мій рід прославили колись,
Не заздри на герби й клейноди ---
Своєю гідністю гордись.

За наших душ злиття щасливе
Мій рід не знатиме ганьби.
А в дружбі серде незрадливе —
Над ранги, титули й герби!

Листопад 1802

УРИВОК

Як прийде час на зов батьків мені
Селитися в чертоги неземні,
Здійматись вихром в обшири незнані,

Чи схилом гір спускатися в тумані,—
Різьблених ури хай не зустріне тінь —
Познак, де в землю обернулась тлінь.
Нехай на гробі пам'ятником буде
Саме ім'я, не з мармуру споруда.
Якщо воно вшанує тлінний прах —
Ото і досить слави у віках.
Саме воно збудити може шану,—
В пім житиму чи в забуття з ним кану.

1803

ПРОЩАННЯ З НЬЮСТЕДСЬКИМ АБАТСТВОМ

Навіщо ти зводиш чертог, сину крилатих
днів? Сьогодні ти дивишся зі своєї вежі,
та мине кілька років — налетить вітер
пустелі і завиє в твоїм спустілім дворі.
Oscian

Свище вітер в твоїх, древній Ньюстенде, мурах,
Стала пусткою вже ти, оселе батьків.
Не троянди цвітуть,— по алейних бордюрах
Їх заглушує ліс кропиви й будяків.

Сплять у склепах давно смілі й горді барони,
Що водили васалів у землю святу.
Лиш під вітром мечі,— ніби дзвін похоронний,—
Б'ють у панцир важкий, по іржавім щиту.

Арфа Роберта більше синам Альбіона
Не запалить сердець до звитяг бойових,
Десь Джон Горістон спить біля веж Аскалона,
І його менестрель вже навіки затих.

Поль із Гюбертом теж під Крессі у долині
За вітчизну свою і за Едварда ліг.
Мої предки! Наш край пам'ята вас донині
І в літописах ваш славний подвиг зберіг.

Під знаменами Руперта бившися, браття
Всі чотири лягли в Марстон-Мурськім бою.
Вони кров'ю скріпили у битві завзятій
Королеві та Англії вірність свою.

Тіні славних, прощайте! Із рідного дому
Ваш нащадок іде. У чужій чужині
Сама згадка про вас, вашу честь, всім відому,
Додаватиме сил і відваги мені.

Нехай нині слізми затуманені очі,—
Не зі страху вони: я ж лишаю свій дім.
Йду боротись, як ви, множить подвиги отчі,
І про вас не забуду я в краї чужім.

Ваша слава в нащадкові житиме завше,
Присягаю повік не зганьбити її.
Хочу жити, як ви, і, так само сконавши,
З вашим прахом змішати останки свої.

ФРАГМЕНТ,
*написаний невдовзі
по одруженню міс Чаворт*

Горби Анслейські, голі та похмурі,
Де мрійним я блукав хлоп'ям!
Як, виочи, лихі північні бурі
Метаються сьогодні там!

В минулім все. Скінчилось все погребом,
Розтануло, немов у сні.
Від усмішки моєї Мері небом
Ви вже не станете мені!

1805

СПОМИН

Кінець! То був лиш сон. І враз
Блідих надій промінчик згас.
Щасливих мало днів прожито,
Світанок мій вкриває тьма,
І душу сковує зима.
Любов, надію вщент розбито.
Якби ж — і спомини. Якби-то!

1806

СЕРДОЛІК

Не близком вабить він мене,
Не в барвах сила таємнича!
Він сяє скромно, мов ясне
Його дарителя обличчя.

Хай кпить із мене всяк пліткар,
І ганить дружбу безнастанно,
А я люблю цей скромний дар:
Мені ж його з любов'ю дано!

Злякавсь, що дару не прийму,
Й поник даритель головою,
Та я тоді сказав йому,
Що дар цей буде вік зі мною.

Лиш в руки взяв я дружби знак,
Засяла іскорка в кристалі,
Мов крапелька роси. Відтак
Мені і слози любі стали.

Не визначався, друже, ти
Багатством, знатністю ніколи:
По квітку дружби треба йти
Н'є в пишний сад, а в дике поле.

В зела, що в лінощах зроста,
Краса і пахощі фальшиві,

А квітка над усі — проста,
Між диких скель, на голій ниві.

Сліпа фортуно, глянь згори,
Допоможи хоч раз природі —
І друг дістане всі дари,
Належні мудрості і вроді.

Якби ж прозріла ти, якби
В ту душу подивилась глибше,—
Всі б отдала йому скарби,
Нічого іншого не лишивши.

1806

РЯДКИ,

*звернені до преподобного Дж. Т. Бічера
у відповідь на його пораду авторові
стягти близче до громади*

Любий Бічере, ви дали мудру пораду,
Мовляв, треба із світом зближатись мені.
Я ж волію самотність над нашу громаду,
Зневажаю я світ і лукавства, їй брехні.

Якщо служба в сенаті чи грім самопалів
Бліском слави гучної привабить мене,—
Може, я і прославлю свій рід занепалий,
Коли випроба років дитячих мине.

Як незримий у Етни камінному лоні
Тихо жевріє скутий вогонь до пори,
Аж, нарешті, нестримно, зміцнівши в полоні,
Вибухає до зір з-під земної кори,—

Так і в грудях жага прагне вславити ім'я
І зажити хвали у прийдешніх племен.
Якби з вогнища феніксом знятися міг я,
То й на пломеню крилах згоріти ладен.

Аби жити, як Фокс, так, як Четем, померти,
Я терпів би і глум, небезпеки, біду.
Їхня слава жива — не підвладна і смерті,
Вона сяє в віках на їх славнім роду.

А навіщо мені йти до світського тлуму,
Плазувати в ногах верховодів тупих,
Вихваляти пиху і лестить важкодуму,
Аби ласки зажить чи прихильності в них?

В щиру дружбу я вірив так свято, безмірно,
У коханні зазнав гіркоти, як і втіх,
Але впевнився: дружба здебільша псеврна,
А любов мою нищили поглум і сміх.

Що багатство мені? Воно щезне неждано
Чи то з волі тирана, чи з примхи судьби.
Пошо титул мені? То лиш влади омана...
Тільки славної слави жадаю собі!

Криводушшю чужий, не хитрун'я люб'язний,
Осоружні мені світська фальш, суєта.
То ж навіщо себе виставляти між блазнів,
Віддавать на поталу найкращі літа?

1806

ДАМЕТ

Безправний, мов дитя, іще хлоп'я роками,
Розбещеності раб — душою і думками,
Уже відлучений од сорому й чеснот,
Удатний до спокус, у брехнях — сущий чорт,
Бувалий лицемір, довершений від роду,
Дівочий баламут і ненадійний друг,
По школі — зразу свій між світських волоцюг —
Дамет осушує гріха й пороків чашу,
Усіх на тім шляху давно вже обігнавши,
Та й досі шал велить, знемігши тіло й дух,
Смоктать оденки лиш із келиха потух;
Просяклий хтивістю, колишні рве кайдани
І п'є трутізну втіх, аж доки смерть настане.

1806

ГРАНТА

(Про все потроху)

Змагайся за допомогою підкупів —
і переможеш усіх.

Лесажів чорт, немов метіль,
Вночі промчався крізь покої,
Схопив мене і зніс на шпиль
Собору діви пресвятої.

Дахівки зняв, щоб показать,
Як коштом голосів продажних
У давній Гранті мріють-снять
Посад доскочити поважних.

Ось видно: Петті й Пальмерстон
Один на одного в газетах
У передвиборний сезон
Збирають бруд, плетуть тенета.

Ось вибoreць, ось кандидат —
Вві сні вже бачать перемогу;
Побожний кожний супостат
Спокійно спить — і слава богу.

О лорде Г., даремний страх,—
У тебе ж є кмітливі друзі,
І кожен знає, що в чинах
Підвищують лиш по заслузі,

Що ти — начальство, ти — владар,
В твоїх руках усі посади.
Ждучи на тепле місце в дар,
Вони в огонь за тебе раді.

...Гризню покинувши брудну,
Допоки сплять і лорд, і патер,
На студіозусів зирну,
Що їх тут няньчить Альма-Матер.

В комірці ось — хай очманів —
Котрийсь вникає в суть предмета,
Пнучися коштом сну й штанів
До премій університету!

Та й дать би премію пора:
Він ревно зубрить геть до цяти
Всю маячню із-під пера
І докторів, і кандидатів.

При тьмавім світлі гасника
Товче закон він Галілеїв,
В античну метрику вника,—
Скандує ямби і хорсії.

А диспути веде лишенъ
Латипою, хоч в ній не петрає.
Зачах, голодний, день у день
Блукає в нетрях геометрії.

Істориків він не любив,
На їх трактати сил не тратив,
Лиш креслив лінії кутів,
Трапецій, ромбів і квадратів.

Залишим врешті диваку
Ті формули, закони й вірші,
Тепер поглянемо, яку
Розвагу полюбляють інші.

Раби пороків і гульні,
Ці лиш до втіх самих охочі
І, розум топлячи в вині,
У кості ріжуть серед ночі.

Це вам не те що божий глас —
Сектантів-методистів жменя,—
Що, ревно молячись за нас,
Лиш про реформи терефенять.

Забудьмо гордість їх, пиху,
Смиренність вдавану, лукаву,
Облудність їхнього шляху,
Зневажливу й смішну, їй-право.

Уже й світає. На дворі
В ранкові сутінки імлисті,
У білі вбралившись стихарі,
Зчинили гам семінаристи.

І раптом дзвони спроквола
Закалантирили ізрана,
І їм на зміну попливла
Небесна музика органа.

А далі й хору вдарив шквал,
Немов з гармати в мене стрелив,—
Убити може наповал
Спів королівських менестрелів:

І рев, і зойки сатани
У дикім карканні завзятім,—
Нехай і новачки вони,
Од бога милості не ждать їм!

Якби свої псалми Давид
Послухав десь отут в притворі,
Не стерпівши наруги, дід
На порох стер би людоморів.

У давнину тиран-хижак
В неволю взяв синів Іуди.
На ріках вавілонських,— як
І що співат — не знали люди.

А то втяли б якийсь псалом
На той же лад, що й ці тягнули,
Напасники б од них гуртом,
Мов чорт від ладану, чкурунули.

Я розходивсь не на добро,—
Хто все це дочитать захоче?!

Чорнило вийшло, стер перо,
Вже й музা служить неохоче.

Не пурхать більш, мов Клеофас;
Геть зі шпилля старої Гранти:

Мені і вам спочити час,—
На вежі ранок б'ють куранти.

28 жовтня 1806

ЛОХ-на-ГАР

Геть затишні парки, трояндні алеї,—
Лиш мрійникам ніжним маніжитись тут.
Верніть мені скелі у сніжній киреї,
Де воля й любов ще панують без пут.
Люблю, Каледоніє, гір твоїх кручі,
Громи й блискавиці у темряві хмар,
Там ринуть важкі водоспади, ревучі
між урвищ, де хмурий стримить Лох-на-Гар.

На скелях колись я, у пледі клітчастім,
В шотландськім береті, без журнім хлоп'ям
Полеглих героїв пригадував часто,
Між сосон одвічних блукаючи там.

Я в дім не спішив, аж потьмарів обрій
І в небі забліснуть зірниці Стожар.
В уяві вставали ті вої хоробрі,
Що вславили хмурий колись Лох-на-Гар.

О тіні полеглих! Під бур голосіння
Хіба ж то не ваш звучав голос мені?
Десь любо в цім краї тим лицарським тіням
Гасати вітрами, немов на коні.
Де мчиться зими крижана колісниця
Крізь сніжні завої, у хаосі хмар
Вбачаю далеких я пращурів лиця,
Що в бурях похмурий хова Лох-на-Гар.

Хто ж був, о хоробрі, провидіти годен,
Що доля на згубу вас всіх приrekла?
Хоча й полягли ви в боях за Куллоден,
Вам лаври звитяг не повили чола.
Та все ж ви щасливі,— донині ласкаво
Ваш сон береже у печерах Бремар,
Вас славлять в піснях дударі, вашу славу
Відлунює хмурий в віках Лох-на-Гар.

Давно я покинув ті урвища й скелі,
Не скоро вернусь я до грізних шпилів,
Та голі ті гори, горби невеселі
Миліші британських зелених полів.

Мене блиск алей, дивних парків не надив,
Зате і донині приваблює чар
Тих скель прямовисних, долин, водоспадів,
Де хмурий у славі підвівсь Лох-на-Гар.

1806

ДО ЛЕДІ

Було б з'єднати долі нам,
Так, як на те заповідалось,
Я б жив не з горем пополам,
І серце б з розпачу не рвалось.

Хай знають всі мій кожен гріх,
Хай бачать вад моїх пучину,—
Проте ніхто не зна, що їх —
В твоїй несталості причина.

Душою чистий був і я,
Шал крові легко міг долати.
Та клятва зламана твоя,
І слово іншому дала ти.

Я, може, зруйнувати б міг
Його сподіване блаженство,
Та в нім тебе одну беріг,
Тамуючи своє шаленство.

Ти спокій відібрала мій,
Йому віддавши сяйво вроди...
Що я знайшов в тобі одній,
У багатьох вже не знаходив...

Прощай, зрадлива. Досить лжі!
Надій і споминів рву пута.
О гордосте, допоможи
Мені невірницю забути.

Я в полум'ї жаги горів,
Палив себе у віці раннім
І, страх статечних матерів,
Бездумно бавився коханням.

А стала б ти моя,— лице,
В нестримності змарніле нині,
Стидом не криючись, оде
Цвіло б у спокої родиннім.

Чужий лукавству і брехні,
Я жив, я дихав лиш тобою,
Про ідилічні марив дні,
Як поєднаємось обое.

Тепер шукаю інших втіх:
Я йду в бездумний тлум і галас,
Щоб біль душі на мить утих,
Щоб сердце з розпачу не рвалось.

Але ні там, ні тут, ніде
Не віднайти мені спокою,
Бо думка з голови не йде:
Ми розійшлися навік з тобою.

1807

ХОТИВ БИ ЖИТИ ЗНОВ У ГОРАХ

Хотів би жити знов у горах
Дитям безжурним, як колись,
Блукать між скель, в морях суворих
Між хвиль розбурханих нестись.
Моя ж душа, мов птах прип'ятий,
Що прагне скель і висоти,
Страджає в Англії пихатій,
В краю лукавства й німоти.

Дай утекти мені, талане,
На лоно урвищ і горбів,
Забудь всі титули й кайдани,
Лакуз вельможних і рабів.
Веди мене на хмурі скелі,
Де стогне грізний океан,—
Верни в дитинства дні веселі,
Дай серцю відпочить од ран.

Я мало жив, та відчуваю:
Чужий я в цьому світі лжі.
Навіщо ж темрява ховає
Той знак останньої межі?
Я спав, я снів про щастя, доки
Не заступив тих марень гніт,—
То, Правдо, промінь твій жорстокий
Вернув мене у ницій світ.

Кого любив — давно нема вже,
Та й друзі розійшлись, як дим.
Надію втративши назавше,
Вже й серце стало крижаним.
Хай інколи тамує келих
Скорботу й біль, нехай уста
Сміються між питців веселих,—
Я сердем завжди сирота.

Як слухать ляси разуразні
Не друзів і не ворогів,
Кого у тлум строкатий блазнів
Маєтність або сан привів!
Де ж друзів коло? Чом не склалась
Та приязнь вірна і свята?
Набрид мені вертепний галас
І втіх ненцирих марнота.

А ти, о Жінко, світоч вроди,
В тобі розрада і любов,

Та в серці в мене стільки льоду,
Що я й до тебе охолов.
Цей світ лукавства і облуди
Я б промінять на край хотів,
В якому вільно дишуть груди
Між темних урвищ і хребтів:

Туди б, з незлобним серцем, в бурю,
На те безлюддя, до стихій!
Волію пустку дику й хмуру,
Таку ж, як дух похмурий мій.
О, як мені з душного світу,
Мов голуб до свого кубла,
У небо грозове злетіти,
В кочівлю сонця та орла!

1807

ДО БОГИНІ ФАНТАЗІЇ

Владарко марень молодечих,
Царице злототканих снів,
Що до танечної хуртечі
Ведеш дівчат і юнаків!
Я од твоїх звільнився чарів,
Кайдани юності розбив
І край химер, де марно марив,
На царство істини змінив.

Та як тих мрій позбутись нині?
В них чистим починав я шлях,
Там німфи — геть усі богині
Із променем святим в очах.
Уява нам малює диво,
Облудних не шкодує шат:
Жінки сміються нефальшиво,
Нема лукавства у дівчат.

Химери все, слова порожні!
Тож треба з неба повертать,
Не бачить німфи в жінці кожній,
Пілада в друзях не шукать,
Лишати замки понадхмарні,
Де ельфи в далі голубій,—
Жінки ж — зрадливі, як і гарні,
А друзі — вірні лиш собі.

Ганьба! Поринувши в облуду,
Я примсі слугував твоїй,
Та, гніт розбивши твій, не буду
Ширяти знов на крилах мрій.
Ну й дурень! В очі я кохані
Дививсь і думав: правда там!
В нещире вірив я зітхання,
Нештирим вірив я слізам.

Набридла лжа твоя велика,
Тож геть той храм, що гніт несе;

Там лиш Удаваність — владика,
Чуттєвість там — понад усе.
Не дивлячись на справжнє горе,
Над вимислом пустим вона
Нікчемні слози ллє в притворі
Твоїого храму, навісна.

Хай Співчуття у чорнім строї
І в кипарисовім вінці
Зітхає щиро й ллє з тобою
Кров серця за химери ці...
Клич німф своїх, утечу кліром
Оплачте: пастушок пішов!
Колись і він палав і вірив,
Та не прийде у храм твій знов.

О німфи, ладні в кожнім разі
Ридать по всьому день за днем,
Дрижать в удаванім екстазі,
Фальшивим братися вогнем!
Чи хто оплаче в хорі пишнім
З своїм відступником розрив,—
Я ж, юний бард, ваш друг колишній,
На ваші слози заслужив!

Ну що ж, прощайте милі дами,
Бо час на згубу вас прирік:
Розверзлась відхлань перед вами,
Де ви спочинете навік.

Вода забутня жде вас, феї,
Вас вихри гонять без мети;
І ви з царицею своєю
Повинні в безвість одійти.

1807

РЯДКИ,
НАПИСАНІ ПІД СТАРИМ БЕРЕСТОМ
НА ЦВИНТАРІ В ГАРРОУ

Мій бересте! Ти хилиш віти стиха
Під леготом, що ним тут небо диха;
Я сам-один тепер в тіні твоїй,
Де гомонів ласкавих друзів рій,
Що, може, десь в чужих світах, знебулі,
Так, як і я, сумують по минулім.
Стежиною берусь на косогір;
Ти знов мені милуєш серце й зір,
Мій затишку, де в любе падвечір'я,
Не раз зійшовши, марив аж до зір я.
Ми стрілissь знов, але в моїм житті
Не ті думки і мрії вже не ті.
Твое ж гілля шепоче серцю знову,
Про дні далекі ведучи розмову,
Мов шелестить: «Прощай і обніми,
Бо, може, бачимось востаннє ми».

Коли уляжуться у грудях бурі,
І згасне крові шал у дні похмурі,
То й смерть мені здалася б нестрашна
(Чи може бути прийнятною вона!).
Якби судилась серцю тут могила,
У цій землі, яка для нього мила;
Там, де моя зростала плоть і кров,
Притулок вічний радо б я знайшов.
Тож хай в краю, де квітнули надії,
Моя могилка у траві видніє,
Нехай засну там, де побачив світ,
В землі, в якій одбивсь дитинства слід,
Змішаюсь з порохом землі тієї,
Що я любив її, страждав за неї.
Хай з милим подзвоном в останню путь
Мене лиш кілька друзів проведуть,
Оплачути мовчки, положивши квіти,
І хай навік забуде решта світу!

2 вересня 1807

ДО МОГО СИНА

Злотистий кучер, сині очі —
Всі риси матері дівочі.
Усмішка, ямки щік твоїх
Серця принаджують усіх.

Мені ж найкращих днів хвилину
Вони нагадують, мій сину.

Чи вінав ти батькове ім'я?
Зовися ж Байроном, як я!
Хай буде злагода між нами;
І, може, тінь твоєї мами,
Знайшовши вічний супокій,
Простить мене, о сину мій!

Її могилка десь в траві вся,
Ти ж до грудей чужих тулився.
Ганьбою стрінутій обмов,—
Безбатченком на світ прийшов.
Та не журись, я не покину
І не зречусь тебе, мій сину.

Ну й що жорстокий світ мені?
Зневажити природу? Не!
Хай кплять святці і сує слови,—
Люблю тебе, дитя любові.
Поруко юності й надій,
З тобою — батько, сину мій!

Шляхом життя пройшов я мало,
Чола ще зморшки не зорали,
То ж після болісної втрати
За сина будь мені й за брата:
Всього себе аж до загину
Я віддаю тобі, мій сину.

Хай молодий я, й вітрогон,
Хай звичай знехтував, закон,
Та буду вірним тобі завше,—
Ти ж, вроду Гелен перебравши,
Її, загублену, єдину,
Мені нагадуєш, мій сину!

1807

ВІРШ, ВИКАРБУВАНИЙ НА КЕЛИХУ ІЗ ЧЕРЕПА ЛЮДИНИ

Ти не сахайсь,— вже дух мій відлетів,
Я — череп лиш, що був колись на плечах.
І, на відміну од живих голів,
Тепер в мені вино, не порожнечा.

Як ти, я жив, любив і пив зчаста,
Аж поки вмер, не нехтуючи трунки.
Пригуб мене, пригуб — твої уста
Миліш мені за хробаків цілунки.

Мені щастить: я — келих на вино —
Напій богів несу, по колу йдучи.
А то в землі зогнivши, вже б давно
Я став кублом холодному гадюччю.

Там, де колись мій розум пломенів,
Хай інше полум'я знаходять люди.
Коли від мізку череп спорожнів,
Хіба вино — не кращий вміст посуди?

Ну, пий же, пий! І ти в свій час помреш,
І десь нащадки в звалищі тужавім
Колись тебе з землі дістануть теж,
Щоб ти, мерцем, на учті слугував їм.

Тож як у куцому житті своїм
Були ні на що голови не годні,
То хай по смерті буде втіха їм,
Що хоч на щось їх підберуть сьогодні.

1808

РОЗСТАННЯ

Te скорбне розстання
На довгі літа,
Останні зітхання
І холодність та,
Безслізна розлука,
Цілунки сумні
Сьогоднішню муку
Віщали мені.

Ті роси до світу,—
 Ті слізози між віт,—
Були мов приміта
 Сьогоднішніх бід.
Ти слово зламала,
 Про тебе в юрбі
Начувсь я не мало,
 Улігши ганьбі.

Стоуста неслава
 Про тебе громить.
Як я нелукаво
 Таку міг любить?
Тебе зневажає
 Юрби поговір:
Не знає, що знаю
 Тебе я надмір.

...Стрічались ми тайно —
 Й печаль я таю.
Забула, звичайно,
 Любов ти мою.
Якби в цім безслав'ї
 Й зустрілися ми,
Тебе б привітав я
 Мовчанням, слізьми.

ДО ЖІНКИ,
що запитала,
чому я весною покидаю Англію

Як грішник, вигнаний із раю,
Безсилий втрачене вернуть,
Дивився, сповнений одчаю,
На суджену тернисту путь;

А там, блукаючи по світу,
Привик до болю і вериг,
Хоч тугу вбити несамовиту
За щастям згубленим не міг,—

Так змушений і я втікати,
Від зваб твоїх, аби мені,
Зустрівшись, марно не зітхати
За тим, що звідав навесні.

У втечі спокій відшукаю,—
Я пастку обмину твою:
Не хочу бачить свого раю,
Щоб не жадати бути в раю.

2 грудня 1808

ВІРШ МІСТЕРОВІ ГОДЖСОНУ,
*написаний на борту
лісабонського пакетбота*

Слава, Годжсоне! Пройшли вже
Всі митарства митні ми.
Бриз брижами берег лиже,
На вітрила йде грудьми.
Вимпел піднято на тросі.
Гримнув постріл. Зойк і тиск.
Стоголосий рик матросів
І жіночий дикий виск.

Митник ника,
П'яна пика,
Всюди нюха, все товче;
З дива лізе
У валізи,
Навіть миша не втече,
І вона не здатна потай
Прослизнутъ до пакетбота.

Наш багаж летить у човен,
Ми, як дрова,— на багаж.
Відпливаєм. Човен повен.
Тіснота. Розгардіяш.
«Обережно! З ромом ящик!»
«Пробі! Нудить». Шум і гам.
«На борту не буде краще,—
Там вас виверне, мадам».

Мішма з нами
Доньки, мами,
Леді, челядь,— гнів і лютъ,
Тиснуть всякі
Лобуряки.
Ні зітхнути, ні дихнуть.
Сварка, лемент, зойк, блювота
На шляху до пакетбота.

Вже й судно ось. Без забару
Кід — владика корабля,—
Мов отару у кошару,
Нас в каюти направля.
«Леле! Що це в вас? Каюти?
Хто ж вміститись годен тут?
В кожній три квадратні ӯ тути!
Тут не жив би й ліліпут».
«Можновладців,
Лордів двадцять
В цій посудині пливли».
«Боже мицій,
До могили
Ви їх, певно, довели».
Гамір, тиснява, спекота:
Як чкурнути з пакетбота?

Де ви, Флетчер, Меррі, Бобе? —
Мов колоди. Нітелень.

Чи зціляти від хвороби
Вас мотузкою лишень?
А Гобгауз, захворівши,
В люк звалився й відтіля
То блює надсадно вірші,
То закускою «стріля».

Що це? Станси
До Браганси?
— Ром... — Ага, романс? — Та ні!
— Пити! Рому?
— Трясця й громи!
Рвуться нутрощі мені.
Душу витрясе із плоті
Ця плавба на пакетботі.

Пливемо в краї незнані,
Чи вернемось — богу знать.
Це корито урагани
Ладні в пір'я розметать.
І коли життя — лиш жарти,
Як товмачать мудреці,—
Сміймося! Осушим кварти,
Не злякають мандри ці.

Вдома, в морі,
В щасті, в горі
Більше сміху і вина
Хто нап'ється,
Той сміється:

Не страшний і сатана!
Всюди пити нам охота,
Хоч в каюті пакетбота!

Фалмут, 30 червня 1809

В АЛЬБОМ

Як зупиня нас невідоме
Ім'я на брилі гробовій,
Так і рядки оці в альбомі
Нехай привернуть погляд твій.

Колись їх, може, прочитавши,
Ти в суеті буденних справ
Подумаєш: «Його нема вже,
Та серде тут він поховав».

14 вересня 1809

СТРОФИ, НАПИСАНІ В БУРЮ

Над Пінdom пітьма, хвищі шал,
Стримлять шпилі похмури.
І гнівно хмари мчать учвал,
І дишуть мстою бурі.

Ще й провідник із ляку зник,
Лиш блискавиці спалах
То з пітьми вихопить потік,
То урвище у скалах.

О! Хижка вигулькнула з мли,—
Вона б нас прихистила,
Та марна втіха, підійшли:
Турецька тут могила.

Крізь водоспадів хижий рев
Почувся крик одчайо.
То десь земляк між скель, дерев
До Англії волає.

Враз постріл... Ворог то чи друг?
І — знов. То б'ють тривогу,—
Шлють горцям заклики навкруг —
Іти на допомогу.

Та хто прийде? У ніч таку
І пса б надвір не гнали.
В грозу й нечутні гірняку
Розпачливі сигнали.

Ба, навіть, чуючи, ніхто
І глянуть не посміє,
Скоріш подумавши, що то
Стріляють десь злодії.

Гримлять громи, і дощ шумить,
Мигтять вогненні стріли.
Та невідступніші в цю мить
Мене думки обсіли.

Йдучи крізь нетрі, де на нас
Щокрок чигає згуба,
Я тільки й думаю весь час,
Де ти, о Флоренс люба.

Коли б не в морі! Суходіл
Певніший од безодні.
Хай лиш мене цей грім знавкіл
Разить вогнем сьогодні.

Прощались ми. З-за темних скель
Тягнув смалкий сірокко.
І відійшов твій корабель,
Покинувши затоку.

Мабуть, іспанських берегів
Щасливо досягли ви.
Згубить ні грім тебе б не смів,
Ні шторми, ані зливи.

Про тебе й тут, в цій западні,
Я думаю під зливу,
Як і тоді, в щасливі дні
Веселощів і співу.

Як Кадіс пут іще не зна,
Згадай і ти про мене.
У залі світлій із вікна
На море глянь шалене.

Каліпсо острів між валів
В'яви перед собою.
...Всміхнися іншим сто разів,
А раз зітхни за мною.

Коли ж слізозу в очах твоїх
Закоханці помітять,
Вгамуй печаль свою. Хай сміх
Твое лице освітить.

Уникнеш жартів їх, образ,
Слізьми не показавши,
Що ти того згадала раз,
Хто снить тобою завше.

Поймає серце розпач, жах:
Мій дух, як той незрячий,
Шука твого, блука в світах
І, не знайшовши, плаче.

11 жовтня 1809

СТАНСИ, НАПИСАНІ БІЛЯ АМВРАКІЙСЬКОЇ ЗАТОКИ

Безхмарна ніч. Під місяцем німим
Біліс Акціум. Йому й не сниться,
Що тут був кинутий славетний Рим
Колись до ніг єгипетській цариці.

Вода — труна лазурна: до сих пір
Сплять воїни у вічному спочинку,—
Це ж тут колись могутній тріумвір
Вінок героя проміняв на жінку.

Я, Флоренс, молодий, а ти од фей
Чарівніша. І, як було з правіку,
Тобі співатиму, немов Орфей,
Чий спів звільнив із пекла Еврідіку.

Колись за погляд дівам чарівним
Давали царства, гинули в полоні.
...Було б держав у мене, скільки рим,
Я всі б отдав за тебе, як Антоній.

Та царств мені не дарувало небо,
Ніколи їх не прагнув я і сам.
Хай царств oddать не можу я за тебе,
Але ѿ тебе за всесвіт не oddам.

14 листопада 1809

ПАЛОМНИЦТВО ЧАЙЛЬД ГАРОЛЬДА (Уривок з поеми)

Прощай, прощай! Вже берег зник,
Лиш мріє далина.
І свист вітрів, і меви крик
Над відхланню луна.
Сідає сонце. Ми в той край
Мчимо серед стихій.
До завтра, сонця лик! Прощай!
Добраніч, краю мій!

По ночі знову ти зійдеш,
Народжуючи день.
Побачу небо, даль без меж,
Не Англію лишень.
І стане пусткою мій дім,
Жилий склонене дух.
І лиш на пустирі глухім
Завиє пес — мій друг.

— О юний паже, що тобі?
Не бійся, не тремти.
Це шквал тебе ляка в плавбі
Чи змерз під штормом ти?
Не треба сліз. Наш корабель
Міцний і знає шлях,—
Він мчить між рифів і між скель,
Мов сокіл в небесах.

— Хай шторм реве, гуркоче грім,
Бездоня хай кипить,—
Та ж, пане Чайлд, біда не в тім,
Не тим душа болить:
Я неньку, батька серед слуг
Покинув при дворі;
Тепер зі всіх — лиш ви мій друг
Та ще один — вгорі.

Благословив мене татусь,
Сумуючи лиш мить,
Матуся ж, доки не вернусь,
Все буде сльози лить.

— Мій любий хлопче, геть печаль,
А сльози — й поготів!
Я й сам би плакав, та, на жаль,
Вже серцем скам'янів.

Мій латнику, іди сюди,
Чого тремтиш отак?
Чи ти від моря ждеш біди,
Чи на вітрах закляк?
— Негода, пане, не ляка,
Стрічав я і біду,
Та вдома кинув я синка,
Дружину молоду.

Де замок ваш, озера й лан,
Вони живуть сумні,

Й на мене ждуть, кленуть талан
І плачуть день при дні.
— То правда, хлопче, та дарма,—
Печаль свою забудь!
Ось я один, то й жартома
Пускаюся у путь.

Жіночі слізози — лиши мана,
Облуди джерело:
Наглянє іншого вона,—
І сліз — як не було.
Нє жаль минулого мені,
І море не страшить.
Нема у рідній стороні
За ким мені тужить.

Один! Один! Кругом вода,
Вода без краю й меж...
Ніхто мене там не згада,
І я — цікого теж.
Лиш пес завис. А мине
В розлуці кілька літ,—
Він, вірний іншому, мене
Порве біля воріт.

Вперед, корабле мій, лети,
Морську глибину долай!
Примчи у будь-які світи,
Але не в рідний край.

Вітання шлю морським валам,
А вдастся доплисти,—
Чужим вітання берегам!
О краю мій, прости!

ПЕРЕПЛИВШИ
ІЗ СЕСТОСА В АБІДОС

Якщо Леандр і справді вплав
(Цей міф затямили дівчата)
Твій, Геллеспонте, вир долав,
Аби кохану зустрічати;

Якщо вночі зимою плив
Він морем до своєї Геро,—
Хай вал валив і ливень лив,—
Як жаль обох мені, Венеро!

Я ж — виродок! — і не вночі,
У травні плив, а не зимою,
Лежу й стогну, удаючи,
Що рівня славному герою.

Легенди вславили його,
Що на залъотні плив забави
Та ще бог відає чого...
Він ласки ждав, я прагну слави.

То хто ж слушніш пускався вплав?..
На смертних гнів богів звалився:
Він більш за мене постраждав,—
Він потонув, я ж — простудився.

9 травня 1810

ДІВЧИНІ-АФІНЦІ

Час в дорогу. Ждуть човни.
Мое серце поверни.
Або — ні. Лишило груди,—
Хай твоїм до решти буде,
Присягаюся: їй-бо,
Ζωή μου, σᾶς ἀγαπῶ.*

О шовкові коси ді
На егейськім вітерці,
Очі сарни, довгі вії,
Що цілують щік лелії,
Вами свідчуся: їй-бо,
Ζωή μου, σᾶς ἀγαπῶ.

В свідки любі губи зву,
Знані в снах і наяву,
Все, що нам повіли квіти,

* Люблю тебе, мое життя (новогрецьк.).

Чому й слів нема на світі,
Пекло й рай чуттів,— їй-бо,
Ζωὴ μου, σᾶς ἀγαπῶ.

Вирушаю вже, дівча,
Згадуй, інколи б хоча.
Хоч пливу я до Стамбула,
Серце тут мое знебуле.
Як забути тебе! Ій-бо,
Ζωὴ μου, σᾶς ἀγαπῶ.

Афіни, 1810

ПІСНЯ ГРЕЦЬКИХ ПОВСТАНЦІВ

Сини Еллади, час!
Вставайте, рвіть кайдани.
Зве давня слава нас
І предки, гідні шани!

Хор:

Священну знявши зброю,
Вперед, сини, до бою,
За нами хай рікою
Тече ворожа кров.

Турецькі скиньте пута
Тиранів навісних,—

Хай Греція розкута
Зітре на порох їх.

Нехай хоробрі тіні
Героїв і вождів
В нащадках бачать нині
Елладу славних днів.

Грайте, сурми! Годі спати,
Давні лицарі! В боях
Йдімте разом здобувати
Місто на семи горбах!

Спарто, Спарто, із руїни
В гніві правому зведись,
Бери в спільники Афіни,
Об'єднавшись, як колись.

Хай, мов живий, сьогодні
Веде нас у похід
Герой пісень народних —
Могутній Леонід.

Б'ючись за батьківщину
В міжгір'ї Фермопіл,
Він загатив тіснину
Валами перських тіл.

Спинив цолки ворожі
Малий його загін,

Хоч сам, на лева схожий,
В крові загинув він.

Священну знявши зброю,
Вперед, сини, до бою,
За нами хай рікою
Тече ворожа кров.

1811

ДО ТІРЗИ

Ні каменя, ані приміти,
Щоб хоч могилу віднайти!
Крім одного, всіма на світі
Безпросвітно забута ти.

Через моря і суходоли
Я ніс любов у довгу путь.
Я зустрічі жадав. Ніколи
Тій зустрічі уже не буть.

Якби ж хоч погляд твій востаннє
Сказав: «З тобою завше я».
Зазнав я меншого б страждання,
Хай туги і пекла б змія.

Невже на скорбній тій дорозі,
Як смерть торкалася чола,
Того, хто вірний тобі й досі,
У серці ти не берегла?

Хто ще із болісним одчаем
Так стежив би в останню мить,
Як блиск очей твоїх згасає,
Детиша сердце крижанить?

Коли' ти з падолу земного
На неземний ступила шлях,
Чи сльози так лилися в кого,
Як ллються в мене по щоках?

Іх не спинить! Осиротіли
Ті вежі, де спізнались ми.
Були там зустрічі несмілі,
Й прощання, зрошене слізами.

І погляди, для нас лиш зrimі,
Й сердець таємний перестук,
І усмішки ледь уловимі,
І потиски тремтячих рук.

Й цілунок чистий і невинний,
Що пристрасть любосну змага,
Коли під поглядом дитинним
Мовчить, соромлячись, снага,

І голос твій, що в дні розпуки
Мені приносив стільки втіх,
І тих пісень солодкі звуки,
Що лише ти співала їх.

Поруку вірного кохання
Твою зберіг я. Де ж моя?
Давно вже звиклий до страждання,
Сьогодні гнусь уперше я.

Ти відійшла в красі і силі,
Мені лишивши келих бід,
Ta якщо спокій лиш в могилі,
Благословляю твій відхід.

Коли ж чеснотливій витати
Тобі в щасливіших світах,
Вділи для мене благодаті
I наверни на легший шлях.

Навчай мене, як перше вчила,
Прощать під тягарем нещастя.
Земна любов давала силу,
Небесна хай надію дастъ.

11 жовтня 1811

О гетьте, гетьте, звуки жалю!
...Колись був любий цей мотив,—
Тікаю нині якнайдалі,
Щоб він минулим не гнітив.
Не згадуй, арфо, днів тих гожих,—
Усе розтануло, як дим...
Без болю думати не можу,
Яким я був і став яким.

Навік умовкнув голос-диво,
Що повнив чаром ті пісні.
І, ставши скорбні, їх мотиви
Звучать, як реквієм, мені.
В них, Тірзо, ти жила, бувало,
Аж доки голос не завмер.
Те, що гармонію складало,—
Бездадний сердцю звук тепер.

Замовкло все! Моєму ж вуху
Далекий відгомін луна.
Але не радує він слуху,—
Давно померла вже вона.
Та в сні на голос той непевна
Душа здригається зчаста...
Проснуся. Слухаю. Даремно:
Довкола тиша й самота.

Вві сні чи наяву — для мене
Ти, Тірзо,— мрія чарівна,
Зоря, що сяєво спасенне
Кида над відхланню одна.
І хто шляхом життя невміло
Бреде під бурю і пітьму,
Оплачє зірку, що згоріла,
Світивши в темряві йому.

6 грудня 1811

ІЩЕ ЗУСИЛЛЯ — Й ПЕРЕСТАНЕ...

Іще зусилля — й перестане
Терзати душу лютий гніт.
Я по тобі зітхну востаннє
І знов — в життя, в той самий світ.
Все в ньому, осоружне вчора,
Мені сьогодні не страшне:
Коли зазнав я стільки горя,
Що може вразити мене?

Вина! Щоб в гульбищах забути
Я самоту і втрати міг.
Волію легкодумним бути,
Зі всіми поділяти сміх,
Але не сліզи... Хоч і перше
Не так було. Та щастя — дим.

Вже стала ти нічим, померши,
І став весь світ тепер нічим.

Веселий лірі лад не личить:
Жалоби не сховать мені
Усмішкою, що на обличчі —
Мов ті троянди на труні.
Нехай на хвилю нетривалу
В гурті за келихом вина
Душа й впаде в блаженство шалу,
Та сердє в самоті кона.

Було, на лагідні зірниці
Дививсь я часто цо ночах
І вірив: сяйво те іскриться
В твоїх замріяних очах.
Егейське борознивши море,
Я думав: «Місяць цей ясний
І Тірзу радує». Та горе! —
Світив він на могилу їй.

Коли, улеглий я хворобі,
Страждав, що й жити вже не міг,
«Як добре,— думав,— Тірза в гробі
І вже не бачить мук моїх».
Як пізно даруватъ свободу
Рабові мрущому — дарма,
Так жаль мені вертать, природо,
Життя, як Тірзи вже нема.

Любові чистої заруку
Дала, о Тірзо, ти мені,
Та чорним трауром розлуки
Її тяжкі покрили дні.
Те серде, що мені дала ти,
Навіки вмовкло, як і ти.
Моєму ж, змерзлому, страждати
В полоні вічнім суети.

На варті стань чуття тривкого,
Скорботний дарє, дорогий,
А ні, то серде, до якого
Ти притуляєшся, розбий.
Любов моя — свята; розстанням
Її і час не поборов...
Я ста живих oddам кохання
За цю, до вмерлої любов.

1812

EUTHANASIA *

Коли засну, як час настане,
Глибоким, непробудним сном,
Вкрай, забуття, мене, жадане,
Ласкавим, стомленим крилом.

* Безболісне сконання, легка смерть (грецьк.).

Не треба друзів коло гробу,
Ні жадних спадкоємців там,
Ні сліз жіночих, ні жалоби,
Призначених людським очам.

Волію тишу в часі тому
Над зойк нещиріх голосінь,
Аби веселощів нікому
Не тъмарила скорботна тінь.

Втамуй, любове, в мить останню
Зітхання марні і сумні.
Нехай легким буде розстання
І тій, що житимс, й мені.

Явись тоді, моя Псіхес,
З лицем спокійним та ясним,
І в сяєві краси твобї
Печаль всміхнеться перед ним.

Та врода никне перед тліном,
А плач жіночий нас гнітить,
Уймає розуму в житті нам
І мужності в останню мить.

Хай стріну смерть на самоті я
Без нарікань, без каяття,—
Лише у ній людська надія
На вічний спокій небуття.

О леле! Щезнути назавше,
Як всі, безслідно відійти
В нішо, як був нічим, не зневиши
Земних тривог і суети.

Коли ж всі радоші ти зважиш,—
Яких зазнав коли-небудь,
То ким не був би в світі, скажеш,
Що краще все-таки — не буть!

1812

Якщо серед людського тлуму
В уяві блідне образ твій,
То в час самітності й задуми
Ти знов у світ приходиш мій.
І знов тоді утиші строгій
Колишні я гортаю дні,
І тлумлений на людях стогін
Зривається із уст мені.

Прости, якщо в гурті, буває,
Тамуючи пекучий щем,
Я, серцем плачуши з одчаю,
Здаюсь усміхнений лицем.

Не думай, ніби ти забута,
Коли усміхнені вуста:
Я криюся, щоб мука люті
Юрbi не тішила зчасті.

Я в келиху топив досаду,
Та не вбивало мук пиття:
На розpacн mій — єдина рада,—
Хіба що води забуття.
Якщо ж вода із Лети може
В душі про тебе пам'ять вбити,
Я келих розіб'ю: я згожий
Все пам'ятать і в муках жити.

Як підеш з пам'яті моєї,
У пустку серця хто ввійде?
На знак пошани хто лілеї
Тобі на урну покладе?
Ні, ні! В жалобі гордій всюди
Твій берегтиму я покій.
І хай весь світ тебе забуде,
Не вмреш ти в пам'яті моїй!

Бо знаю добре, ти єдина
Любила з ніжністю того,
Хто неоплаканий покине
Цей світ із ницістю його.

Для мене ти — небесна мрія,
Чужа моїм земним чуттям,
Свята любов моя, якій я
Залишусь вірним все життя!

14 березня 1812

ОДА АВТОРАМ БІЛЛЯ ПРОТИ МАШИНОБОРЦІВ

Лорд Ельдон — чудово! Лорд Райдер — ще краще!
Аж он хто Британію може зцілити!
Ви ліками тими спроможні хіба ще
Страждань їй завдати і зрештою — вбити.
Оті нам ткачі, непокірна голота!
В ім'я милосердя — полегкості їм?
Їх — в запморг усіх, на фабричні ворота,—
Так виправим хибу, покінчивши з тим.

Те нице поріддя, якому все — мало,
Чигає, мов пес промітний на чуже.
Повішавши всіх, аби шпуль не ламали,
Тим уряд і гроши, і хліб збереже.
Таж важче машину створить, ніж дитину,
Життя їх дешевше супроти панчіх.
А шибениць низка пожавить картину,
Засвідчивши розквіт свободи для всіх.

Н'у й добрі закони дали біднякам ми:
Вже двадцять іде на розправу полків,
Жандарми й поліція, всі — костолами,
За суддів — упадлива зграя катів.
Волав дехто з лордів: «За звичаєм давнім
Хай суд винуватців засудить!» Шкода!
Бо лорд Ліверпуль на те згоди не дав їм,
І чинять розправу тепер без суда.

Лиш вас не обходить усе це нітрохи,
Що ткач той без хліба,— а голод не брат! —
Що в нас над людину цінують панчохи
І трощать кістки за розбитий верстат.
Проте, як на мене, мудріше ми зробим
(І визнає кожен найкращим цей лік),
Коли поламаєм хребти твердолобим,
Хто з голоду мрущих у зашморг волік.

Березень 1812

ДО ПЛАЧУЧОЇ ЛЕДІ

Плач, королівно! Батьків гріх
Упав на край. Якби ж слізьми ти
Для визволу страждених всіх
Могла вину отецьку змити!

Плач! Одверни від нас напасть
Сльозами, і тобі ласкаво
Народ усмішкою воздасть
За кожну слізоньку криваву.

Березень 1812

ДО ЧАСУ

О часе, твій політ незримий
З собою все несе, мов пил.
Летючі весни, гайні зими
Женуть усіх нас до могил.

Хай приділив талан жорстокий
Мені до віку, часе, ти —
Та легші ті вериги, доки
Мені самому їх нести!

Кого любив,— із волі неба
Знайшли хто смерть, хто супокій.
І я радий, що їм не треба
Ділити горе й смуток мій.

І мир, і радість їм! Мій кате,
Ти більш не вділиш мук мені,
Ти властен тільки обірвати
Стражданням виповнені дні.

Вже й муки втіхою ставали,
В них легшав твій жорстокий гніт:
В скорботах болісних, тривалих
Ми не зважаєм на твій літ.

Шалений літ твій нам помітний
У просвітку відрадну мить,—
Так хмара тъмарить ранок літній,
Ta пітьми ночі не притьмить.

Нехай скорботна ніч стояла,
Хай душу облягала мла,—
Мені єдина зірка слала
Промінчик світла і тепла.

Та промінь згас, і ти відтоді —
Лиш літ порожніх літ і зим.
Нікчемна роль твоя, і годі
Добрати глузду в гоні тім.

Проте останньої вже сцени
Не зміниш, часе, навіть ти:
Лиш тих, що прийдуть після мене,
Ти будеш мучити й товкти.

Мені відрадно уявити
Завчасу гнів безсилій твій,
Як вдариш ти несамовито
В німотний камінь гробовий.

Згадай того, хто любострастя
Здолав у небезпечну мить
І, люблений, відрікся щастя,
Щоб честь твою пе поганьбитъ.

Твій зір, сп'янілий од кохання,
До трепетних грудей манив,
Але благальне те зітхання
Збороло дикий мій порив.

О! Все я втратив у ту пору,
Тебе рятуючи, аби
Ти не зазнала ні докору,
Ні каяття, ані ганьби.

Проте зломовники вселюдно
На мене зводять поговір:
Мовляв, любов його облудна,
Ти серцю лживому пе вір!

Хай був із іппими який я,
Тебе ж зберігши, пресвяту,
Благословляю нині й ім'я,
Й душі твоєї чистоту.

Якби, о господи, раніше
Тебе чистішим я зустрів,

Коли і ти була вільніша,
І я вартніш твоїх чуттів!

Тож світ цей суєти, облуди
В годину обійди лиху:
І наша випроба хай буде
Остання на твоїм шляху.

Моя ж душа, давно погубна,
Лиш здатна інших погубить:
Нам стрітись в світі — перелюбну
Надію вдруге запалить.

Бо світ цей не приносить щастя,—
Я в тому впевнивсь на собі,—
Тут полюбити — значить впасті,
Улігши сорому й ганьбі.

Чарівна, юна, небувала,
Що в мирній самоті зросла,
О, скільки б в світі ти спіткала
Спокус і підступів, і зла!

Прости! Своїм шаленством пині
Я визвав на лиці твоїм
Благальні сльози ці невинні,
Щоб вже повік не літись їм.

Од мук, страждання я не скоро
Знайду в цім світі супокій.

Хоч як судила б ти суворо,
Та я на вирок жду м'який.

Коли б не так любив я вірно,
То й втрату легше б міг нести.
І не страждав би я безмірно,
Якби була моєю ти.

1813

ЕКСПРОМТ
У ВІДПОВІДЬ ДРУГОВІ

Коли із дна душі незборне
Тужіння виповзе надвір
І вираз мій у тінь огорне,
Потьмить чоло й заповнить зір,
Не бідкайся! Свою оселю
Моя скорбота добре зна:
В грудей безмовне підземелля
Назад повернеться вона.

Вересень 1813

ОДА ДО НАПОЛЕОНА БОНАПАРТА

*Expende Annibalem: — quot libras in
duce summo invenies?*

Juvenal, Sat. X *.

Імператора Непота визнав сенат, італійці та людність провінції Галлії; гучно вславляли його моральні чесноти й військові здібності; ті, що сподівалися якихось особистих вигод за його правління, пророкували відновлення загального добробуту... Ганебним зреченням він продовжив своє життя на кілька років, що іх прожив у непевному становищі напівімператором, напіввигнанцем, аж поки...

*Гібbon. Історія занепаду
й зруйнування Римської імперії*

По всьому! Вчора незбагнений
Півбог-володар, страх царів,
Сьогодні ти — щось безіменне...
Як од ганьби ти не згорів!..
І де владар ста сотень тронів,
Що йшов по трупах легіонів?
Так низько падав стрімголів
Лише злий дух та сила ница,
Що звати хибно Зоряниця.

Безумче! Друзів без вагання
Ти мордував, як лютий звір.

* Зважимо прах Ганнібала: скільки потягне фунтів
грізний вождь?

Ювенал

Осліплий власним спогляданням,
Ти хтів одкрити ішшим зір.
Міг рятувати, повен сили,
Проте платив лиш сном могили
Усім, для кого сам — кумир.
Твоє падіння показало:
Душі у честолюбця мало.

Наука добра! Та й, по суті,
Це важить більше для віків,
Ніж філософії напуття,
Трактати вчених мудраків.
Урок цей — людям осторога,
Щоб їх не вабила дорога
Божка війни і вояків:
Всі ідоли — мана людини,—
В них з міді лоб, а ноги з глини.

Екстази битв, борня шалена,
Звитяжних сурен гордий грім,
Меч, берло, бойові знамена,
Te, що було життям твоїм,
Що світ схиляло до покори
І славу ширило,— як скоро
Усе розвіялось, мов дим.
Похмурий духу, пеклом лютим
Тобі той спомин мусив бути.

Нищителю, зітертий в порох,
Звитяжцю, кинутий до ніг,

Владарю тих світів, в яких
Сьогодні мусиш, як на сміх,
Благать пощади! Це надія,
Чи смертний час на тебе діє,
Що ти ганьби такій уліг?
Сконати царем, чи в рабстві скніти,—
О, як ганебно вибрати смів ти!

Грек, взявши дуба розчепити,
Завбачить лиха не зумів,
Силач незчувся знаменитий,
Як дуб той руку защемив.
Зухвальцю, ти на нього схожий
Наважившись на крок негожий,
Ще важчих муок ти заслужив.
Од хижаків діждав він смерті,
Ти ж мусиш власне серде жерти.

А римлянин, що сердя пломінь
Згасив, проливши власну кров,
Меча покинув і додому
У гордій величі пішов.
Герой, що зневажав безмірно
Співгромадян, що так покірно
До рабства звикли і оков.
Відрікся трону він і здавен
За те одне донині славен.

Іспанець, знудившись од влади,
Для келії й чернечих справ

Імперії відрікся радо,
На чотки берло проміняв,
Моливсь, поклони бив без міри,
Вів диспути в питаннях віри,
Втішаючись із тих забав.
Волів святенність він до скону
Над деспотизм ганебний трону.

А ти із опором, вже кволим,
Дав блискавицю вирвати з рук,
Розставшись пізно із престолом
Під гнітом болісних спонук.
Ти Духом Зла був для народів,
І лиш ганьбу в тобі знаходив
Сучасник твій і твій онук.
...Так он підніжжям був для кого
Цей гожий світ, творіння бога!

За тебе кров лилась рікою
(А як же власну ти беріг!),
І тлум царів перед тобою
Колінкував, не чувши ніг...
Тепер ціну ми взнали золі,
Коли в свободолюбця ролі
Сатрап душити волю зміг.
Тиранів звабної облуди
Такої ще не знали люди.

Злочинства всі свої криваві
Вписав навік ти в пам'ять нам.

І хмурий блиск твоєї слави
Померк од тих кривавих плям.
Якби ти впав не супостатом,
Новий міг Бонапарт постати
На глум народам і вікам.
Та хто до зір злетіти схоче,
Щоб ринути в бозодню ночі?

Вага однака — й грудка глини,
Й нікчемний полководця прах,—
Смерть точно важить все хвилинне
На справедливих терезах.
Та все ж, здається: дух героя
Палає іскрою живою,
Зараз чарує їй сіє страх.
І прикро бачить, як ганьбою
Разять колишнього героя.

А квітка Австрії кохана,
Подруга добра і сумна!
Чи поділя твої кайдани
На дикім камені вона?
О вбивце, скинутий із трону,
Цю чашу розпачу бездонну
З тобою пити їй до дна.
Любов до вигнанця зберігши
Вона — всіх діадем вартніша.

На остріві, у безнадії
Дивись на море. Н'едарма
Твій усміх не дійма стихії:
Їй не накинув ти ярма!
Чи на піску під шум прибою
Пиши недбалою рукою,
Що впала світова тюрма!
Згадай з Корінфа педагога
І вчися мудрості у нього!

Ти нині в клітці Тамерлана!
Яких думок печальних рій
Гнітить життя це безталанне?
Одна-єдина: «Світ був мій!»
Ти, як той деспот Вавілону,
Утратив глузд, позбувшись трону,
В безсилій лютості своїй.
Твій дух, що сяяв так навколо,
Багато міг, сказався кволим.

Якби подібно до Титана
Ти прагнув світла і тепла,
З ним, нерозкаяним в кайданах,
Ділив і скелю, і орла!
А так, таврований ганьбою,
Всіма ти проклят, над тобою
Глумиться навіть сам Дух Зла,
Бо впав він гордо, не безстидно,
А був би смертним, вмер би гідно.

Був день, година — світ в полоні
Тримали галли, галлів — ти:
Тоді б зреクトись тобі корони
І з трону самохіть зійти!
Заслуженої слави сила
Маренго б сяєвом затъмила.
Важких злочинств і марноти
Пробивши нетривалі хмари,
Твій захід оповила б чаром!

А ти все пнувся владувати,
Рядився в пурпур вогняпий,
Щоб згодом ті блазенські шати
Терзали пам'ять. Де вони?
Де полиняле те ганчір'я,
Позлотиця, султанів пір'я,
Зірок проміння, ордени?
Розбещена дитино влади,
Де ті цяп'ковані принади?

Чи є з-поміж таких бовванів
Великий світу хоч один,
Чи єї слави б не поганив
Низотний і ганебний чин?

Так, є! Він — перший, він — останній,
То Цінціннат заокеанний,—
Над заздрощі піднявся він.
Ta сором за нікчемство тронів:
Нема вже нових Вашінгтонів!

10 квітня 1814

ВАЛТАСАРОВЕ ВИДІННЯ

На троні цар сидить,
Сьогодні учта в нього.
Сатрапів тлум шумить,
Горять вогні в чертогах.
З Єгови чаш, давно
Священних в Іудеї,
Зухвало п'ють вино
Язичники Халдеї.

Аж раптом на стіні,
Скувавши страхом лиця,
Неначе вся в огні,
З'явилася правиця.
Як на піску, вона
Перстом на стіни пишні
Виводить письмена
Таємні та зловісні.

Цар скам'янів і зблід,
Поник, як в бурю колос,
Уста його, мов лід,
Тремтить цареві голос:
«Покликати волхвів!
Хай наймудріші маги
Тлумачать тайну слів,
Що нам втяли розваги».

Халдея іздавен
Відома мудрецями,
Але до тих письмен
І їм бракує тями.
Ось вавілонський жрець
Явився між сатрапів,
Та слів старий мудрець
Збагнути не потрапив.

Позвати цар звелів
Тут бранця-чужаницю,
Що й розгадав тих слів
Зловісну таємницю.
У розпалі забав
Гримлять слова пророчі:
Що він вночі сказав,
Збулося все по ночі:

«Загине Вавілон,—
Над ним нависла кара.
Могила, а не трон
Чекає Валтасара.
І мрець уже він сам,
У савані й короні...
Вже ворог біля брам,
І сяде Кір на троні!»

СОНЦЕ БЕЗСОННИХ

Безсонних сонце! Зіронько сумна,
Чий слізний блиск із п'ятьма долина,
Не здужавши нічної темноти,
Як схожа на колишнє щастя ти!

Так і минуле, втрачене давно,
Блищить, та нас не гріє вже воно.
У ніч мою і мій талан такий:
Хай видно — та здаля, не гріє — хоч ясний.

1815

ПОРАЗКА СЕННАХЕРІА

Ассірієць упав, наче вовк до кошар,
Пломенів на полках злota й пурпuru жар.
Списів сяйво було, наче зорі рясні,
Що на водах тремтять в Галілеї ясній.

Ніби листя в гаю, коли літо в порі,
Було військо чуже при вечірній зорі.
Ніби листя в гаю, коли осінь дихне,
Вдень розметане скрізь було військо гучне.

Ангел смерті над ним свої крила простер
І в обличчя дихнув, і напасник помер.
Обважніли серця в тих, що падали ниць,
Лиш відсвічує смерть із відкритих зіниць,

Онде кінь розпростерся, із ніздрів тонких
Гордий подих не б'є, так як перше, із них.
Смертна піна коня, що стекла на траву,
Схолодніла, як вал в темну ніч грозову.

Зблідлий вершника труп ген лежить на землі,
І заржавлений щит, і роса на чолі.
І знамена, і списи покинуті тут,
Тихо в шатрах безмовних, і сурене не чутъ.

Тільки плач по Ассірії, вдовий, важкий,
І повергнуті в храмі ваальські божки.
Міць поган, яку меч подолати не зміг,
Перед близким господнім розтала, як сніг.

Сіхем, 17 лютого 1815

ЗІРКА ПОЧЕСНОГО ЛЕГІОНУ

Одважних зірко, що віддавна —
Живі чи мертві — всім ти славна!
Знадливий блиск примарний твій
Мільйони поривав на бій.
Творіння неба, метеоре,
Чом на Землі ти гаснеш скоро?

Безсмертя в променях твоїх,
Полеглих душі — сяйво їх,
І музика твоя до бою
Гриміла честю та хвалою,

Ясний твого проміння спах
Горів вулканом ув очах.

А твій потік, кривава лаво,
Змітив і трони, і держави;
Поглянувши крізь хмари й дим,
Ти землю потрясала тим,
І сонце меркло проти тебе,
Ховаючись за схилом неба.

Од твого сяйва і тепла
Веселка в небі розцвіла:
Три дивні барви — символ сили
Її, прекрасну, становили;
У самоцвіті тривкий всі три
З'єднала воля кольори:

Червоний.— сонця блиск по ночі,
Блакитний — серафіма очі,
А білий, то ясний покрив,
Що духа чистого сповив.
Три ніжні барви, як світанок,
Зіткали райських снів серпанок.

Відважних зірко! Гаснеш ти —
І знову царство темноти!
За славну Райдугу свободи
І кров, і слізози ллють народи,
Бо згасне промінь твій в очах —
Життя стає лиш тлін і прах.

Та Воля, розпростерши крила,
Освячує німі могили.
І славен в смерті й поготів,
Хто смерть під стягом волі стрів.
Дай, боже, й нам, як тому вою,
Із ними бути, або з тобою.

1815

ПРОЩАВАЙ

Були вони друзі від юних днів,
Та дружбу змійний язик отруїв,
І вірність на небі лищ можна зустріти,
І юність — марнота, й життя —
лиш тягар,
І кривду від тих, кого любиш, терпіти —
Вже краще дістать божевілля у дар.

Вже їм не зійтися після розлуки,
Щоб сердя охололі звільнити від муки.
Вони — мов роз'єднані урвищем
в скелях,—
Вкруг — море вороже та пасма хмар.
Але хай у цій водяній пустелі
Стояти судилося їм безліч літ,
Хай спека їх сушить, хай сковує лід —
На них від минулого лишиться слід.

Колдрідж. Крістабел

Прощавай! Я ждав розлуки.
Будь здорована. Назавжди!
Мое серце, повне муки,
Все прощає. Зла не жди.

Хай колись ти засипала
На цих грудях, та дарма!
Все зухвало на поталу
Нині кинула сама.

Глянь, чи в серді в мене мало
Давніх ніжності й тепла?
Як же ти його недбало
Так відкинути могла?

Хвалить світ тебе, що друга
Віддала на глум юрбі,
Та в хвалі отій — наруга
І тавро навік тобі.

Хай у мене вад немало,
Хай я вартий всіх доган,
Та не з рук, що обіймали,
Заслужив пекучих ран.

Хоч згаса чуття поволі,
Вщент розбите, все одно
Не розлучимо без болю
Сердь, поєднаних давно!

Твое змучене журбою,
Мое зранене щемить,
Бо ніколи вже з тобою
Не зустрітися й на мить.

Ці думки такі ж скорботні,
Як над мрущими слова.
Ми живем, проте, сьогодні —
Я вдівець, а ти вдова.

...Стане доня вимовляти
Слово «тато» вже сама,
Що їй скажеш — де той тато
І чому його нема?

Як, бува, простягши руки,
Обійма тебе дитя,
Знай: тим часом я од муки
Тут кляну своє життя.

А як в личеньку дитячім
Образ батька промайнє,
Твоє серде, теж тремтячи,
Буде згадувать мене.

Хай діла мої негідні,
І пороків знаєш сто,
До моїх шаленств безодні
Не заглянув ще ніхто.

18 березня 1816

СТАНСИ

Не сягнуть твоєї вроди
Діві ні одній.

Ніби музика, над води
Лине голос твій.

На ті звуки ніжні, милі
Океан стиха в безсиллі,
Опадають сонні хвилі,
Спить і тепловій.

Місяць сріблом пише в тиші
Води мовчазні,
Відхлань так спокійно дише,
Мов дитя вві сні.

Перед тебе ненастально
Так мій дух зітха, кохана,
Як безодня океанна
В літні теплі дні.

28 березня 1816

СТАНСИ ДО АВГУСТИ

Коли запав довкола морок
І розум тъмарився мені,
Коли надія, стерта в порох,
Ледь жевріла удалині;

Як дух із відчаю хилився
І глум зломовної юрби,
Уйнявши розуму сміливцям,
Доводив ницих до ганьби;

Коли і серде обікрали,
І світ цъкував мене, тоді
Лиш ти одна мені сіяла
Зорею світлою в путі.

О, сяйво те благословенне!
Мов око янгольське, воно
І нині гонить ніч од мене,
І береже мене давно.

Похмура хмара не затьмарить
Ясного сяйва угорі,
І морок гине, тануть хмари
Од світла чистої зорі.

О, будь зі мною, добрий душе,
Терпння й мужності учи.
Дивлюсь на весь я світ байдуже,
Лише твоїх порад ждучи.

Була ти ніжною вербою,
Що в бурю гнеться, та сама
Незламним віттям, як рукою,
Нагробок вірно обійма.

Вітри шугали в небі млистім,
Грімниці били з висоти,
Але й в грозу плаکучим листям
Схилається наді мною ти.

Щоб ти з своїми не зазнала
Страждань, що випали мені!
Молюсь, щоб доля завжди слала
Тобі ласкаві, теплі дні.

Коли мене зrekлась і мила,
Ти ще вірнішою була,
Твоя любов не відступила,
Зламатись духу не дала.

Хай гине все, що мав донині,—
Ти ж над життя мені миліш.
Для мене світ цей не пустиня,
Як поруч мене ти стоїш.

12 квітня 1816

СТАНСИ ДО АВГУСТИ

Коли доля мене ошукала
І зоря моого щастя зайшла,
Ти на вади мої не зважала
І суддею мені не була.

Ти знегоди моєї кайдани
Поділяла зі мною. Й любов,
Ті чуття, і не збутні, й жадані,
У єдиній тобі я знайшов.

І коли посилає природа
На прощання усмішку свою,
Знаю — щира її нагорода,
Бо в усмішці тебе впізнаю.
А зітнуться в шаленім двобої
Океанні вали й ураган,
То лиш тим і страшний, що з тобою
Розлучає мене океан.

Нехай валиться скеля надії,
Хай уламки ідуть аж до дна,—
Мого духу біда не здоліє,
Своїм бранцем не зробить вона.
Бо не дамсь на зневагу і в горі,—
Я загибелъ волю скоріш.
Не схилити мене до покори,
Поки ти поруч мене стойш.

Хоч ти роду людського, а мила,
Хоч ти й жінка, а вірна мені,
Хоч ти й люблена — тим не зловжила,
Хоч неславлена — чиста й в брехні.
Хоч ганьбили мене — не зреялась ти,
Хоч в розлуці — ми завжди разом.

Хоч слідила — та з тим, щоб покласти
Край обмовам, що ширять кругом.

Але я цього світу не ганю,
Де цъкують геть усі одного.
Білий ворон, улеглий цъкуванню,
Чом я вчасно не кинув його!
Хай ота й необачна довіра,
Хай мені й завдали гіркоти,
Та дарма щонайбільша оғіра,
Як за все нагородою ти.

Врешті й вихор минулого втішив,
Хоч завдав невимовних утрат,—
Що здавалось мені наймилішим,
За всі втрати дорожче стократ.
Є в пустелі джерельце студене,
Дуб росте у проваллі на дні,
І в самітності пташка щоденно
Все про тебе співає мені.

24 липня 1816

СОН

I

Двоїсте в нас життя: є царство сну,
Межа між тим, що хибно називають
Життям і смертю. В сну є власний світ,
Безмежний обшир дійсності хисткої.
У розвитку своєму дишуть сни,
Приносять слізози, муки й раювання.
На мислі наші гніт кладуть вони
І денних клопотів тягар уймають.
Вони, ввійшовши в наше існування,
Стають як частка нашого буття
І нас самих. Мов вічності посланці,
Приходять сни. Як духи, появившись
З минувшини, майбутнє провіщають,
Немов сивіли, владні мучить нас
І тішити, робити нас такими,
Якими заманеться їм. Вони
Лякають нас, з могил піднявши тіні.
Хіба не тінь — минуле? Що ж воно?
Творіння розуму? Таж здатний розум
Творить світи і заселяти їх
Істотами, що од земних світліші,
Дать образ їм, триваліший за плоть...
Мені явилося сновиддя. Може,
То марення було,— адже ж у сні
Дрімотна думка може легко вбрати
В одну годину довгий плин життя.

Я бачив пару, юну, чарівну,
 На пагорку зеленім і похилім,
 Що ніби мис гірського пасма був,
 Але не море плюскало в підніжжя,—
 Довкола ген розкинувсь краєвид,
 І хвилі колосистих нив котились;
 Подекуди — хати, там сивий дим
 Здіймавсь поверх дахів. І був той пагорб
 Увінчаний короною дерев,
 Які не з примхи щедрої природи,
 А волею людини там росли.
 Було їх двоє; дівчина дивилась
 На краєвид чудовий, як сама,
 А хлопець з неї погляду не зводив.
 Обоє юні, та молодший він.
 У розквіті зворушливих приваб,
 Мов зіронька, що в небі загорялась,
 Вона пори дівочої сягала.
 Літами він молодший був, проте
 Мав душу, над літа свої змужнілу,
 І в цілім світі лише одне лице
 Йому сіяло нині. Він дивився,
 Безсилий одірватися, дихнуть.
 Вона була йому диханням, зором
 І голосом. Од любих слів її
 Він весь трептів, дививсь її очима,
 Куди вона дивилася, геть усе

Забарвивши тим поглядом чарівним.
Він сам не існував, усім єством
Зливаючись із нею, що приймала
Всі помисли його, як океан
Приймає воду рік. Од слів її,
Від дотику найменшого — у ньому
Зараз холонула й кипіла кров.
Він бліднув, червонів, і юне серце
Так солодко і болісно щеміло.
Вона ж чуттів його не поділяла,
Зітхала не за ним: для неї він
Був тільки братом названим, не більше!
Вона, безбратниця, могла його,
Товариша дитинства, своїм братом
Вшановуват... Та дівчина була
Останнім пагоном значного роду.
Та назва брата й тішила його,
І все ж не тішила. Чому? Лиш згодом
Неясно те збагнув, коли вона
Враз полюбила іншого, й тепер,
Кохаючи його, все виглядала
На пагорбі, чи він конем не мчить
Так швидко, як того хотілось їй,
Щоб із своєю милою зустрітись.

III

І тут змінилося мое сновиддя.
І я побачив: старожитний дім
І кінь осіdlаний поодаль брами.
В старій каплиці, хмурий і блідий,
Той самий хлопець походжав самітно.
Тоді до столу сів, дістав перо
І кілька слів накинув, та не зміг я
Їх прочитати. Він голову схилив,
На руки обіперту, і затрясся,
Неначе в лихоманці; потім знов
Схопивсь, рвучи писання те на клапті.
Проте не плакав він. І вигляду
Прибрав спокійного. Аж тут вона,
Любов його, з'явилася перед нього,
Всміхаючись байдужо: знала-бо,
Що любить він її. То ж видно враз,
Що тінь її затъмила йому душу,
Що він нещасний. Знала, та не все.
Він з гречністю холодною торкнувсь
Її руки, і невиразна думка
Йому лице осяяла і згасла.
Він руку випустив і мовчки пріч
Пішов, не попрощавши із нею...
Всміхаючись, розсталися вони.
З старого дому вийшов він за браму,
І скочив на коня, і геть погнав,
І вже в той дім ніколи не вертався.

IV

І тут змінилося мое сновиддя.
Юнак змужнів. В південному краю,
Пустелю на житло собі обравши,
Він пломінь сонячний душою пив.
Довкола був незвичний світ. Змінився,
Тиняючись морями й суходолом,
Він сам,— став не таким, як перше був...
І тут постали видива мені,
Вони, мов хвилі, ринули, і сам він
Їх частку становив. Аж ось, знемігши
Від спеки полуденної, він ліг
Межі колон повалених спочити
В тіні руїн, які пережили
Своїх будівників імення. Обіч
Верблюди паслись. Ген біля фонтану
На прив'язі стояли коні. Там
У пишних шатах чатував мандрівець,
Тоді як решта спала навкруги.
І неба голубе шатро синіло
Таке безхмарне й чисте, що було
Самого бога видно в глибині.

V

І тут змінилося мое сновиддя.
Із іншим повінчалася вона,
Хоча жених любив її не більше,
Ніж хлопець той. У рідному гнізді

Вона жила в оточенні нащадків —
Синів і дочек Вроди. В чім же річ?
Чому лице її похмуре, ніби
На ньому — тінь затаєних скорбот?
Чому імлою затяглися очі,
Немов од тих невиплаканих сліз?
Звідкіль печаль? Вона ж бо люблена,
І той, що так любив її,— далеко;
Ні помислом лихим, ані чуттям,
Погано скритим, він не міг бентежить
Її, одруженої, чистих дум.
Звідкіль печаль? Його ж бо не любила
І не давала приводу любить,
І він не міг затъмарювати їй душу
Видіннями того, що відійшло.

VI

І тут змінилося мое сновиддя.
Вернувся пілігрим. І він стояв
Ген перед вівтарем із молодою,
Прекрасною, та не вона була
Тим Сяйвом Зоряним його юнацтва.
І враз явилось на його лиці
При вівтарі збентеження те саме,
Що потрясло його на самоті
В старій каплиці. І тепер, як перше,
Відбились в дзеркалі його чола
Смутні, ті ж самі невимовні думи.

Майнули і розвіялись раптово.
І він спокійно повторив присягу,
Як то належало, але не чув
Тих слів. І тут пішло все обертом,
І він уже не помічав того,
Що діялось. Лиш старожитний дім,
Каплиця та, кімнати і те місце,
Той день, година, сонце те і тінь,
І речі, що були тоді довкола,
Та дівчина — його судьба,— геть все
Умить вернулося назад і стало
Навік поміж дружиною і ним...
Навіщо в час такий вони явились?

VII

І тут змінилося мое сновиддя.
І знову Мила. Як її змінила
Душі недуга, і здоровий глузд
Відбивсь од неї, і незвично якось
Близьали очі, в погляді ж було
Щось неземне. За королеву стала
Вона в чарівнім царстві власних мрій.
Думки її металися безладно,
І образи, для інших незбагненні,
Були їй звичними. Безумством це
Взиває світ наш, а проте мудрець
Іще безумніший, бо посідає
Дар меланхолії страхітливий.

А чи не є він правди телескопом?
Він зближує далеку таємничість,
Показує оголеним життя
І дійсність оберта в реальність.

VIII

I тут змінилося мое сновиддя.
Мандрівець був самотній, як колись:
Всі, хто вертівся біля нього, зникли
Чи́ ворогами стали. I він сам
Зробився жертвою розчарування.
В обіймищах зневисті і чвар
Усе його невпинно катувало.
I він, як в давнину понтійський цар,
Жививсь трутизою, яка йому,
Не шкодивши, щоденним хлібом стала.
I жив він тим, що іншим смерть несло,
Дружив із горами і вів розмови
Із небом, зорями й Всесвітнім Духом.
Їх тайну магії він похопив
I книга Ночі тут йому відкрилась
I голосом безодень повіла
Дива і тайнощі. Хай буде так.

IX

Мій сон кінчився, і проснувся я.
I диво дивне, що обох їх доля

Виразно так відбилася у сні,
Як в дійсності була — так навіженством
Закінчила вона, обое ж — горем.

Липень 1816

ТЕМРЯВА

Я бачив сон — не все там сном було.
Погасло сонце ясне: темні зорі
Без променя і без шляху блукали
У безмірі, і крижана земля
У темряві наосліп кружеляла.
І наставала ранішня пора,
Й минала, дня по собі не привівши.
Загибелі своєї певний, люд
Колишні пристрасті забув. Завмерли
Усі серця в одній молитві: світла!
І жив при вогнищах народ; і трони,
Палаци вінценосних королів,
Хати, пристанища всього живого —
На вогнищах згоряли. І вогонь
З'їдав міста; і юрмилися люди
На згарищах, щоб глянути востаннє,
Запам'ятати лиця дорогі.
Були щасливі ті, кому вулканів
Присвічували смолоскипи з гір...

Весь світ знімів у болісній надії...
Ліси підпалено; та вже й вони
Щоденно танули; тріщали, тліли,
Валились чорні кістяки дерев;
І ширився навколо похмурий морок.
І при останніх спалахах заграв
Зрінали з темноти якісь химерні
Людські обличчя. Хто лежав у пітьмі,
Закривши очі, й плакав із одчаю;
Хто, голову понуривші, всміхавсь;
І заклопотано метались інші
У пошуках поживи для вогню,
І в бездумі вдивлялися у небо —
Печальний саван мертвої землі;
І падали з прокльонами додолу,
І скреготали й вили у пилу,
І злякані птахи кружляли з криком,
Махали непотрібними крильми.
І, страхом скорені, вже й хижі звірі
Йшли до вогню; і гади між людьми
Клубочились, сичали й не кусали;
А люди били їх собі на харч...
І спалахнула враз війна, якої
Давно не відав люд; і знову кров
Лилася за їжу; і осібно кожен
Сидів у темряві й понуро ів.
Любові не було. Едина думка
Опала всіх: ганебна близько смерть.
Нестерпний голод пік людей. І гинув

У муках люд. Гнили кістки і трупи
Неховані. Кістяк гриз кістяка.
І пси голодні кидались на власних
Господарів. Один лиш вірний пес
Небіжчика-господаря не зрадив.
Він одганяв голодних і лихих
Людей, птахів і звірів, доки інша
Пожива надила голодні пащі.
Та сам не єв нічого, тільки вив,
Вив жалісно, лизав холодну руку,
Що вже погладить не могла його
Ласково. Та нарешті й він сконав.
Весь люд помалу вимер, тільки двоє
На все велике місто залишились;
Це вороги були. Зійшлись вони,
Де вівтаря ще тліли головешки.
Було чимало там святих речей
Не для святого вжитку. І руками,
Холодними й кощавими, вони
Враз попіл розгребли; диханням кволим
Роздмухали вогонь і, як на сміх,
Їм видно стало, і вони обидва,—
Не відавши, кого тут голод звів
Із написом страшним на чолі — Ворог,—
Нараз поглянули лицے в лицے,
Із жаху крикнули і впали мертві.
І світ став пусткою. І вся земля,
Колись могутня й велелюдна, нині
Чорніла грудою, без трав, дерев,

Без люду, без життя. Вже не було
Весни і літа, осені й зими.
Лиш хаос смерті був. Моря, озера
І ріки — все ущухло. Рух завмер
В німій безодні. На морях змертвілих
Безлюдні кораблі гнили. І щогли
Шматками осипались. І вода
Не плюскала, не хвилювалась. Шторми
Навік вляглись. І канули припливи
У небуття, бо місяць — їх владар —
Давно сконав. І в сонному повітрі
Вітри зів'яли. І не стало хмар,
Бо пітьмі поміч їх була вже зайва,—
Навіки Всесвіт в темряву запав.

Дюдаті, липень 1816

ПРОМЕТЕЙ

Титане! Ув очах твоїх
Відбилося горе і тривоги
Земних житців, що гніvnі боги
Погордно зневажали їх.
А що дістав за те, Титане?
Лиш скелю, коршака й кайдани,
Німе страждання, вічний бран,
Нестерпний біль роздертих ран,
Що духа гордому уймає...

Ти стогін, роджений одчаем,
Душив у грудях, щоб той звук
Не виказав таємних мук,
Знімівши на устах, аж доки
Наглядач неба відлетить,
Щоб мук агонії й на мить
Боги не вгледили жорстокі.

Ти боротьбу обрав, Титане,
В двобої волі і страждань,
Прийняв ти муки без вагань;
А небо мстиве, невблаганне,
І доля зла,—тиран глухий,—
І дух ненависті, який
Істот собі на втіху творить,
І сам їх нищить, сам їх морить,
Дали тобі безсмертя в дар,
Та навіть ця, найважча з кар,
Твоєї волі не зламала.
Змогла добитись лиш проклять
Лють Громовержцева од тебе,
Та що йому готує небо,
Ти, віщий, не хотів сказатъ,
Хоч погляд твій сказав немало:
В нім вирок прозвучав, як грім,
І каяттям палив гірким,
Гнітив страхом, аж у правиці
Тремтіли в гніві блискавиці.

У тому твій небесний гріх,
Що людям зменшив ти страждання,
Що світлом розуму й пізнання
На боротьбу озброїв їх.
Хай доля зла тебе скувала,
Та виклик твій, борня зухвалा,
Завзяття вогнене твоє,
Твій гордий дух і непокора,
Що їх і небо не поборе,
Для смертних прикладом стає.
Ти людству освітив дороги,
Ти — символ віри і тепла.
Як ти — сини людські півбоги,
Струмок ясного джерела.
Хай і провидить люд достоту
Нужденний пай свій: і скорботу,
І горе, і борні тягар,
І долю невідкличних мар,—
Та дух бунтарства — не покути —
Найважчі розбиває пута,
І волі людської снага,
У муках зрощена, в одчай,
Надії й віри не втрачає,
Зухвало виклик зустрічає
І владно смерть перемага!

Діодаті, липень 1816

ПОСЛАННЯ ДО АВГУСТИ

1

О сестро, люба сестро! Між словами
Мені над це, єдине, не знайти.
Коли моря і гори поміж нами,
Будь, як колись, до мене ніжна ти,—
Страждаючи безмірно, до нестями,
Я прагну лиш твоєї теплоти.
Мені ж залишено аж до загину
Світ для блукань і дім твій для спочину.

2

Та світ — ніщо, мені усе — твій дім,
Він — гавань миру, щастя і розради,
Та в тебе інші звичаї, і їм
Я не поставлю жодної завади.
Примхлива доля в підступі своїм
Мене карає люто, без пощади:
Як на морях зазнав негоди дід,
Так на землі я натерпівся бід.

3

Якщо, діставши в спадок грізні бурі,
Зазнав ударів інших я стихій,
Якщо з недогляду у скелі хмурі
Розбився вщентувесь набуток мій,—

Вина моя: бентежний по натурі,
Як завжди, щиро признаюся в ній.
Нестримно мчав я, страждущий в юдолі
Стерничий пильний власної недолі.

4

За похибки несу тягар покут,
Мов життя — війна, бо від колиски
Чи глумиться талан із мене тут,
Чи в крові бунт невигаслого приску.
Я глиняні розбив би ланки пут,
Щоб не терпіть ненависного тиску,
Проте живу, ладен страждать, аби
Спізнати суть прийдешньої доби.

5

На пам'яті моїй — час нетривалий —
Імперії і трони йшли на прах,
А я дививсь, і біль років помалу,
Мов сніг під сонцем, танув на очах.
І щось — не знаю, що то — додавало
Мені снаги тинялись по світах.
Отож нє марні всі поневіряння,
Хоч ми страждаємо тільки для страждання.

6

Чи то бунтарський пломінь у мені,
Чи, може, холод лютого одчаю
Протест породжує, та в стороні,

Де лагідне підсоння (бо віливає
Воно також на душу), де всі дні
Зимових шат ніхто броні не знає,—
Я знов знайшов той мир і супокій,
Яких не мав у стороні своїй.

7

Тут почуваюсь безтурботним нині,
Як в дні далекі: ліс, квітки, струмок,—
Усе нагадує місця родинні,
Де розум мій був жертвою книжок,
Де серце чисте в щирості дитинній
Сплітало мрій принадливих вінок.
І часом віриться — на те похоже —
Не як тебе! — а все ж любити можу.

8

Альпійський краєвид милує зір,
Вселяючи захоплення і подив,
Та це минуше враження од гір,—
Тут інше щось у тайнощах природи,
Бо і в самітності нема, повір,
Тут відчаю, що скрізь мене знаходив.
А озеро! Ще краще, ніж у нас,
Лиш те мені миліше повсякчас.

9

Якби то ти була отут зі мною!
Та це — лише забаганки пусті,—
Пишався ж я своєю самотою,
А не знаходжу втіхи в самоті.
Не звик я скаржитись! Перед тобою
Долаю всі забаганки оті.
У мудрості також відпліви є,
І чую ось: приплив у очі б'є...

10

Те озеро тобі я нагадав,
Мій дім старий,— усе тепер не наше.
Красивий Леман,— і нема підстав
Гадати, ніби я забув назавше
Місцину ту, де радощів зазнав.
Лихий талан, дідизну відібравши,
Тих образів зітерти не здолав.
Хоч все уже, що тільки серцю миле,—
Далеко десь або на дні могили..

11

Весь світ переді мною. І, як ласки,
Прошу я у Природи лиш тепла,
Небесних барв, чарівніших од казки,
Щоб сонця й спокою мені дала

І ясний лик явила свій без маски,
Аби жага не вигасла дотла.
Нехай і другом буде, і сестрою,
Аж доки знов не стрінуся з тобою.

12

Усяке б я угамував чуття,
Але не це, якого прагну ревно.
Я тут, як вдома, де мого життя
Почався шлях. Та був би кращим, певно,
Щоб тим шляхом раніш, без вороття,
Пішов од тлуму світського,— душевне
Терзання б оминув, не відав зла,
А ти пекучих сліз би не лила.

13

Далекий марнославству та любові,
Я славу зневажав і поготів,
Вони ж прийшли, непрошенні, раптові,
І разом принесли, чого не хтів,—
Імення... А мені, бунтівникові,
Вартніших би хотілося дарів...
Ошукано мое життя нужденне,
Так, як мільйон ошукано до мене.

14

А що майбутнє? Хай не жде воно:
Про нього вже — ніякої турботи!
Таж сам себе я пережив давно,
Зазнавши бур і втіхи, і скорботи.
Життя мое — вогонь, а не багно,
Не прагнув я затишної дрімоти.
Чверть віку лиш — життя моєго лік,
А пережив, що вистачить на вік.

15

Тож будь-що-будь,— я все ладен прийняти,
Минулого не зневажаю теж:
Ясні ж бували в ньому цяти
І радощів, та й мук було без меж.
Ну, а сучасне? Краще промовчати,
Хоч водночас не критимусь, бо все ж,
Окинувши довкіл Природу оком,
Милуюсь я у захваті глибокім.

16

О сестро, ніжна сестро, ти мені
Надійна, як і я тобі, опора,
Поєднаним навік, нам нестрашні
Ні час, ні простір. Нас лиха, сурова
Не роз'єднає доля в чорні дні

Поневірянь, і злигоднів, і горя:
Зв'язок, що перший нам з'єднав серця,
Лиш в смертну мить дійде свого кінця.

28 серпня 1816

ПІСНЯ ДЛЯ ЛУДДИТІВ

Як дешево хлопці за морем собі
Кров'ю добилися волі і права,—
 Так ми не дамось ганьбі:
 Воля чи смерть в боротьбі!
Геть королів! Тільки Луддові слава!

Коли натчено полотна ми сувій,
Замість човника візьмемо зброю
 І кінемось в бій,
 Тиранів у виріб сповиємо свій,
Забарвивши саван рудою.

Хай кров, як і серце, давно в них гнилі,
Бо жили ворожі наповнені брудом,
 Та сили в крові не малі,—
 Від них забуя на землі
Те дерево Свободи, посаджене Луддом.

24 грудня 1816

Не ходити нам у парі
В опівнічний час,
Хоч і місяць діє чари,
Й сердця жар не згас.

Старить шабля піхви нові,
Душа — груди. В певну мить
Настає пора й любові,
Й сердцю відпочить.

Хай для любошців — де поле,
Ясні зорі й ночі ці,
Не гуляти вже ніколи
Нам при місяці!

28 лютого 1817

ТОМАСОВІ МУРУ

Скоро в море невідоме
Понесе мене фрегат,
Але спершу, милий Томе,
Я за тебе випить рад.

Друзям шлю привіт сьогодні,
Гордий посміх — ворогам.

У розбурханій безодні
Я скорить себе не дам!

Хай там штурм, підводні скелі —
Все пройду, що б не було.
Заблудивши десь в пустелі,
Відшукаю джерело.

І як в ньому спраглі губи
Знайдутъ краплю хоч одну,
Я за тебе її, любий,
Помираючи, ковтну.

А тим часом цю посуду
Вщерть наповнюймо вином!
Хай гаразд обом нам буде,
За твое здоров'я, Том!

Липень 1817

СТАНСИ ДО РІКИ ПО

Ріко! Ти линеш повз прадавні мури,
Де мила мешкає, і в краї тім,
На води, може, дивлячись похмурі,
Мене згада на березі крутім.

Будь серця моого дзеркалом, щоб їй я
У нім відбити міг чуття свої,
Такі шалені, як твоя стихія,
Такі без меж, як повені твої.

Стать серця дзеркалом? Таж із природи
Мою ти вдачу розділила й так:
Твої стрімкі, бездонні й темні води —
Жаги моєї найпевніший знак.

Її притлумив нині час. Я знаю,
Ті пристрасті — як струмінь твій і гнів,
То в повінь розливаються безкраю,
То до тісних вертають берегів.

Тоді обабіч течії всієї,
Розкидавши корчі, уламки й пні,
Ти в море мчатимеш, я ж — до тієї,
Кого любить заказано мені.

Коли вона вечірньої години
Під свіжий легіт вийде на моріг,
Ця хвиля десь до неї вже долине
І буде стиха плюскати до ніг.

І тішитиме погляд її милий...
Тож через те, ріко, потік я твій
Не те що бачити — згадати безсилий,
Щоб одночасно не зітхать по ній.

Хай любі очі у твоїм кришталі
І відіб'ються, тільки ж течія
Нестримно мчатиме від мене далі
І не верне, щоб їх не бачив я.

А та? Чи та верне, якій з собою
Несеш печаль мою? Ніхто не зна!
Ми край води блукаємо обое:
В верхів'ї — я, над гирлом десь — вона.

І ділять нас не води швидкоплинні,
Не пасмо гір чи прірва, повна тьми,
А те, що долі в нас такі ж одмінні,
Як ті краї, де народились ми.

Палку дочку полуденного краю
Із півночі прибуледь полюбив,
Та шалом півдня кров його палає,
Якої і борей не остудив.

Шал півдня влився до моєї крові,
Тому-то знов, стількох зазнавши ран,
Я бранцем став, я став рабом любові,
Навіки впав у твій, кохана, бран.

Намарне ремство! В битві днів суворих
Волю рано шлях кінчiti свiй.
Родився з пороху, вернуся в порох,
І серде вічний знайде супокiй.

Червень 1819

СТАНСИ

Як з рабства не можеш звільнити свій край,
Борись для чужого народу.
Про подвиги Греції й Риму згадай
І вмри у боях за свободу!

Служіння добру — найшляхетніша путь,
Тож бийся за волю повсюди!
А куля і плаха тебе обійдуть,
То й честь тобі лицарська буде!

5 листопада 1820

ГРАФИНІ БЛЕССІНГТОН

Марно віршів ждете ви од мене,—
Я стомився, знеміг і замовк:
Адже серце — моя Гіпокрена,
Та жаги в ньому висох струмок.

Оспівав би я, будучи давнім,
Ту, чий образ нам Лоуренс дав,
Але панцер утоми — біда в нім —
І уста мені й серце скував.

Вже не пломінь я — попіл холодний.
Бард помер. Пустка в грудях моїх.

Що любив — лиш шаную сьогодні.
Сніг на серце й на скроні наліг.

Вже вимірюють вік мій не роки,
А хвилини, що, мов чересло,
Ріжуть борозни вічні, глибокі,
Крають душу мені і чоло.

Нехай юність палка оспіває
Те, на що лиш дивлюсь без надій,
Бо натягнені струни до краю
Обірвались на лірі моїй.

1823

З КЕФАЛОНИЙСЬКОГО ЩОДЕННИКА

Померлих збуджено — чи можу спать?
Світ на тиранів став — чи гнутись можу?
Серпа жде колос — жнив не починатъ?
..Я не дрімаю — терня в моїм ложі.
Щодень сурма мені дзвенить у вухах,—
І в серді відгомін...

19 червня 1823

В ДЕНЬ МОГО ТРИДЦЯТИШЕСТИЛІТТЯ

Вгамуйся, серце. Вибив час.
Нікого нам не зворушить.
Нехай любов обходить нас,
 Та нам — любить.

Пожовкли днів моїх листки,
Засох любові цвіт і плід.
Повзуть скорбота й хробаки
 За мною вслід.

Немов вулкан той із жерла,
Жирущий пломінь в груди б'є,—
Та не світильник, то пала
 Життя мое.

Минули дні тривог, надій,
Любові, ревнощів, жаги.
З кохання весь набуток мій —
 То ланцюги.

Та геть ганебні ці думки!
Душа моя, гори лиш там,
Де Слава лаврові вінки
 Сплітає нам.

О поле битви, зброї дзвін,
Що славить Грецію мою!

Вільніший я, ніж Спарти син,
Що ліг в бою!

Повстань! Еллади лине зов.
Зміцни свій дух! Не забувай,
Чия у тебе в жилах кров.
На бій рушай!

Притлум чуттів невчасних жар
І ниці пристрасті круши!
Хай вроди згубної пожар
Не йме душі!

Як шкода молодих років,
На жертву волі їх oddай!
До битви стати час наспів.
В борні сконай!

За волю в гордім цім краю
Борися всупір долі злій.
Знайди в бою і смерть свою,
І супокій!

22 січня 1824

ПРИМІТКИ

Переклад творів здійснено за виданням:

Byron. Poetical Works. Edited by Frederick Page.
A new edition, corrected by John Jump.
Oxford University Press.
London—Oxford—New York. 1970.

До Е.

Вперше надруковано в грудні 1806 року.

Адресовано до Байронового ровесника, сина одного з ньюстедських орендарів.

Уривок

Вперше надруковано в грудні 1806 року.

Через вісім років (1811) поет склав заповіт, у якому висловив бажання, щоб на його могилі не було ніяких написів, окрім единого слова — «Бугон».

Прощання з Ньюстедським абатством

Вперше надруковано в грудні 1806 року.

Ньюстедське абатство — родинний маєток Байронів. Спершу тут був монастир, що його 1170 року заснував Генріх II. Король Генріх VIII, не помирившись із папою, ліквідував церковну власність на користь корони. Тоді ж було розпущене монастир, а маєток передано вірнопідданому короля Джонові Байрону. Згодом він дістався у спадок Джорджеві Байрону. Поет палко любив це родинне гніздо і оспівав його в багатьох творах.

Аскалон — палестинська фортеця, де точилися запеклі бої хрестоносців із арабами.

Крессі — місто на півночі Франції. Тут 1346 року

англійці в столітній війні наголову розбили французькі війська.

Едуард — англійський король Едуард III (1327—1377), який командував військами в битві під Крессі.

Руперт — принц Руперт, граф Палатін (1619—1682), англійський воєначальник, небіж скинутого короля Карла I.

Марстон-Мурський бій — бій, у якому революційна армія Кромвеля 1644 року розгромила війська короля Карла I. У цій битві брали участь п'ять братів Байронів, предків поета.

Фрагмент, написаний невдовзі по одруженню міс Чаворт

Вперше надруковано 1830 року.

Чаворт Мері Енн (1786—1832) — мешкала у сусідньому з Ньюстедським абатством замку Анслей. Її ще підлітком безтако покохав Байрон. Цю першу любов поет проніс через усе життя. Він присвятив міс Мері чимало своїх поезій, щиріх рядків у листах та щоденниках. 1805 року Мері Чаворт одружилася з Джоном Мастерсом.

Спомин

Вперше надруковано посмертно — 1832 року.

Сердолік

Вперше надруковано в грудні 1806 року.

Сердолік подарував Байронові друг його юнацьких років, хорист Еддльстон.

**Рядки, звернені до преподобного
Дж. Т. Бічера у відповідь на його
пораду авторові стояти ближче до
громади**

Вперше надруковано в січні 1807 року.

Бічер Джон Томас (1770—1848) — ноттінгемширський священик, з яким часто зустрічався поет. Це за його порадою Байрон знищив увесь тираж першої своєї збірки «Швидкоплинності».

Фенікс — за міфами давніх фінікійців та єгиптян — чарівний птах, що, зістарівши, спалював себе, а потім воскресав із попелу молодим.

Фокс Чарльз Джеймс (1749—1806) — англійський політичний діяч, один із керівників партії вігів, що вважалася ліберальною на відміну від торі, партії консервативної.

Четем — лорд, графський титул Вільяма Пітта Старшого (1708—1778). Прем'єр-міністр Великобританії (1766—1768), лідер партії торі.

Дамет

Вперше надруковано 1807 року.

Існує припущення, що у вірші подано образ одного з поетових друзів.

Гранта

Вперше надруковано в грудні 1806 року.

Гранта — друга, стара назва річки Кам, вживалася на означення університетського міста Кембрідж, де навчався Байрон.

Для епіграфа поет узяв відповідь піфійського оракула Філіппові Македонському.

Лесажів чорт... — Лесаж А. Р. (1668—1747) — французький письменник, автор сатиричного роману «Кривий чорт».

Петті й Пальмерстон — Петті Герман Фітц Моріс (1780—1863), представник партії вігів, переміг на виборах Генрі Джона Пальмерстона (1784—1865) і від Кембріджа був обраний до парламенту.

Лорд Г. — Гоук Едуард Гарві (1774—1824), знайомий Байрона по Кембріджу.

Сектантів-методистів жменя... — Методисти — секта англіканської церкви, заснована Джоном Веслеєм 1729 року з молодих богословів Оксфордського університету.

Клеофас — студент, персонаж із роману «Кривий чорт».

Лох-на-Гар

Вперше надруковано в червні 1807 року.

Каледонія — давньоримська назва Шотландії.

Куллоден — місце запеклих боїв за англійський престол останнього з роду Стюартів принца Чарльза Едуарда (1720—1788). На його боці воювали поетові предки по материнській лінії.

Бремар — після поразки під Куллоденом у квітні 1746 року принц Чарльз якийсь час переховувався в гористій частині Північної Шотландії, в Бремарських верхів'ях.

До леді

Вперше надруковано в червні 1807 року.

Вірш присвячено Мері Енн Чаворт.

Хотів би жити знов у горах

Вперше надруковано 1808 року.

До богині фантазії

Вперше надруковано в червні 1807 року.

Пілад — небіж Агамемнона, Орестів друг. Ухня прязнь стала символом вірної чоловічої дружби.

Рядки, написані під старим берестом на цвінтарі в Гарроу

Вперше надруковано 1808 року.

Гарроу — давнє місто поблизу Лондона, де було засновано (1571) першу середню школу в Англії. Тут (1801—1805) навчався Байрон. Цвінтар був улюбленим місцем його прогулянок.

До мого сина

Вперше надруковано 1830 року.

Вірш, викарбуваний на келиху
черепа людини

Вперше надруковано 1814 року.

Череп знайшов садівник поблизу каплиці у Ньюстеді. Байрон віддав його ювелірові відшліфувати, зробити з нього келих й оздобити.

Розстання

Вперше надруковано 1816 року.

Адресатка невідома.

До жінки, що запитала, чому я навесні
покидаю Англію

Вперше надруковано 1809 року.

Вірш присвячено Мері Мастерс, уродженій Чаворт.

Вірш містерові Годжсону, написаний
на борту лісабонського пакетбота

Вперше надруковано 1830 року.

Годжсон Френсіс (1781—1852) — друг Байрона, поет і перекладач.

Флетчер, Меррі — Байронові слуги.

Гоббі — Гобгауз Джон (1786—1869), друг Байрона, супроводив поета в його мандрах.

Брагансі — португалська королівська династія, що походила від Альфонса I і посідала престол із 1461 року.

В альбом

Вперше надруковано 1812 року.

Вірш присвячено місіс Спенсер Сміт, дочці барона Герберта — австрійського посла в Константинополі.

Строфи, написані в бурю

Вперше надруковано разом «Чайльд Гарольдом» 1812 року.

Вірш адресовано місіс Спенсер Сміт.

Пінδ — гірське пасмо в Північній Греції.

Як Кадіс *пут іще не зна...* — йдеться про безуспішну облогу Кадіса військами Наполеона.

Каліпсо — чарівниця, що впродовж семи років не відпускала Одіссея із своїх володінь. Ім'ям цієї чарівниці Байрон називав Мальту, де познайомився з місіс Спенсер Сміт.

Станси, написані біля Амвракійської затоки

Вперше надруковано разом із «Чайльд Гарольдом» 1812 року.

Вірш присвячено місіс Спенсер Сміт.

Амвракійська затока — на Іонійському морі біля берегів Албанії.

Акциум — мис біля Амвракійської затоки, де 2 вересня 31 року до н. е. римський триумвір Марк Антоній, перейшовши на бік єгипетського флоту, зазнав нищівної поразки.

Єгипетська цариця — Клеопатра (69—30 рр. до н. е.). Закохавшись у неї, Антоній зрадив Рим.

Орфей — у грецькій міфології великий співак, що, втративши свою дружину, прекрасну Еврідіку, спустився за нею в царство померлих. Там, розчуливши чарівним співом владаря Аїду, він дістав дозвіл вивести з собою тінь Еврідіки.

Паломництво Чайлльд Гарольда (Уривок з поеми)

Перші дві пісні написано 28 березня 1810 року. Вперше надруковано 1812 року. Уривок набув популярності як окремий твір.

Перепливши із Сестоса в Абідос

Вперше надруковано разом із «Чайлльд Гарольдом» 1812 року.

Геллеспонт — протока, що відмежовує Європу від півострова Мала Азія, сучасна назва — Дарданелли. 3 травня 1810 року Байрон переплив цю протоку.

Леандр — персонаж грецького міфа, що жив на азіатському березі протоки. Геро — його мила, жриця храму Афродіти в Сестосі (на європейському березі), запалювала вогонь, простуючи на який, плив Леандр. Одного разу вогонь погас, і Леандр, збившись із путі, загинув.

Дівчині-афінці

Вперше надруковано разом із «Чайлльд Гарольдом» 1812 року.

Існують припущення, що твір адресовано Терезі, найстаршій дочці Теодори Макрі, вдови колишнього англійського віце-консула, у якої мешкав Байрон разом із своїм другом Гобгаузом під час першої подорожі до Греції.

Пісня грецьких повстанців

Вперше надруковано разом із «Чайлльд Гарольдом» 1812 року.

Слова пісні, яку Байрон переклав англійською з новогрецької мови, написав Константин Фереос Рігас (1757—1798) — грецький патріот, революціонер, філософ, музикант і поет.

Леонід — спартанський цар, який із невеликим загоном воїнів 480 року до н. е. зупинив у Фермопільському міжгір'ї численну армію персів, що вдерлися до Греції.

До Тірзи

Вперше надруковано 1812 року.

Цей вірш, як і чотири наступні, присвячені дівчині, яку поет називав Тірзою. Хто насправді стоїть за цим ім'ям, біографам Байрона встановити досі не пощастило.

«О гетьте, гетьте, звуки жалю...

Вперше надруковано 1812 року.

«Іще зусилля й перестане...

Вперше надруковано 1812 року.

Euthanasia

Вперше надруковано 1812 року.

«Якщо серед людського тлуму...

Вперше надруковано 1812 року.

Ода до авторів білля проти машиноборців

Вперше надруковано анонімно — в газеті «Морнінг кронікл» 2 березня 1812 року.

Ельдон Джон Скотт (1751—1838) — лорд-канцлер Англії.

Райдер Річард (1766—1832) — міністр внутрішніх справ Англії.

Ліверпуль Роберт Бенкс Дженкінсон (1770—1828) — прем'єр-міністр, котрий внес на розгляд палати лордів законопроект про запровадження смертної карі луддитам.

До 1880 року в Англії цього вірша не друкували в жодній збірці Байронових творів.

До плачучої леді

Вперше надруковано анонімно — в газеті «Морнінг кронікл» 7 березня 1812 року.

Адресовано принцесі Шарлотті Августі (1796—1816), дочці принца-регента, згодом короля Георга IV (1762—1830). Приводом для написання вірша став інцидент на придворному прийомі 22 лютого 1812 року, коли принц-регент брутально повівся у розмові зі своїми прибічниками, які висловили невдоволення його політикою. Ця сцена викликала слізозливі сценки в принцеси.

1814 року поет надрукував його разом із поемою «Корсар».

До часу

Вперше надруковано 1814 року.

«Згадай того, хто любострастя...

Вперше надруковано 1814 року.

Вірш присвячено Френсіс Уеддербен Уебстер, дружині Байронового знайомого, якою він захоплювався у 1813—1814 роках.

Експромт у відповідь другові

Вперше надруковано 1814 року.

Адресовано поетові Т. Муру.

Ода до Наполеона Бонапарта

Вперше надруковано анонімно — 16 строф (окремим виданням) — 16 квітня 1814 року. Повністю (19 строф) надруковано 1831 року.

Зоряница (бібл.) — син ранкової зорі, Люцифер.

Грек, взявши дуба розчепити... — йдеться про Мілона Кротонського. Дубом, що защемив Наполеонові руки, була російська зима.

А римлянин, що серця пломінь... — Луцій Корнелій Сулла (138—78 рр. до н. е.), римський полководець і диктатор. Знищивши своїх супротивників, відновив сенат і за рік до смерті зрікся влади.

Іспанець, знутивши од влади... — Карл V (1500—1558) — імператор Священної Римської імперії, іспанський король (Карл I). Незадовго до смерті зрікся імператорської корони та королівського престолу і пішов у монастир св. Юста.

А квітка Австрії кохана... — Марія-Луїза (1791—1847), дочка австрійського імператора, з якою Наполеон одружився 1810 року.

Згадай з Корінфа педагога... — Діонісій-молодший (395—335 рр. до н. е.), владар Сіракуз, після другого вигнання 344 року до н. е. перебрався до Корінфа і, за свідченням Плутарха, відкрив там школу.

Маренго — село в Ломбардії, де в запеклому бою Наполеон завдав поразки австрійським військам (14 червня 1800 року).

Цінціннат — народився близько 519 року до н. е., римський консул, згодом диктатор. Покинувши державну службу, він повернувся до свого господарства і зайнявся хліборобством.

Вашингтон Джордж (1732—1799) — американський генерал, що став першим президентом Сполучених Штатів (1789—1797).

Валтасарове видіння

Вперше надруковано 1815 року.

Як і наступні два вірші, належить до циклу «Єврейські мелодії».

Валтасар — останній вавілонський цар. За біблійним переказом, під час бенкету на стіні з'явився таємничий напис; пророк Даніїл розгадав слова, що віщували загибель Валтасарові і його царству. Тієї самої ночі віщування справдилося: цар був убитий, Вавілон посів перський цар Кір.

Сонце безсонникіх

Вперше надруковано 1815 року.

Поразка Сеннахеріба

Вперше надруковано 1815 року.

Сеннахеріб (705—681 рр. до н. е.) — ассирійський цар, що взяв в облогу Єрусалим, вимагаючи здачі міста. Несподівана епідемія чуми вигубила ассирійське військо і врятувала місто.

Зірка Почесного легіону

Вперше надруковано 1816 року.

Цей орден увів Наполеон ще в часи Консульства. Складається він з трьох кольорів: синього, білого, червоного.

Прощавай

Вперше надруковано 1816 року.

Вірш адресовано дружині поета Аннабелі. Поява вірша в газеті спричинилася до тривалих газетних суперечок і брутальних на клепів на Байона.

Станси («Не сягнуть твоєї вроди...»)

Вперше надруковано 1816 року.

Вірш, як і два наступні, присвячено зведеній сестрі поета Августі Лі (1783—1851).

Станси до Августи («Коли запав довкола морок...»)

Вперше надруковано 1816 року.

Станси до Августи («Коли доля мене ощукала...»)

Вперше надруковано 1816 року.

Сон

Вперше надруковано 1816 року.

Біографи вважають, що вірш автобіографічний. В ньому змальовано епізоди, пов'язані з любов'ю поета до Мері Енн Чаворт.

Темрява

Вперше надруковано 1816 року.

Прометей

Вперше надруковано 1816 року.

Образ Прометея, титана і богооборця, що викрав із неба вогонь для смертних і за те був покараний богами, з юнацьких років захоплював Байрона і навіяв йому багато пристрасних рядків.

Послання до Августи

Вперше надруковано 1830 року.

Як на морях відзначає негоди дід... — ідеться про Джона Байрона (1723—1786) — мандрівника й мореплавця, що здійснив навколо світу подорож.

Леман — Женевське озеро.

Пісня для луддитів

Вперше надруковано 1830 року.

«Не ходити нам у парі...

Вперше надруковано 1880 року.

Томасові Мурү

Вперше надруковано 1821 року.

Станси до ріки По

Вперше надруковано 1824 року.

Вірш присвячено Терезі Гвіччолі (1799—1873).

Станси («Як з рабства не можеш...»)

Вперше надруковано 1830 року.

Графині Блессінгтон

Вперше надруковано 1830 року.

Блессінгтон Маргеріт (1789—1849) — англійська письменниця, з якою Байрон познайомився в Генуї 1823 року.

З кефалонійського щоденника

Вперше надруковано 1901 року (з автографа).

На острові Кефалонія (біля Греції) поет розпочав свого щоденника цим віршем, а далі вів його прозою.

На день моого тридцятишестиліття

Вперше надруковано 29 січня 1824 року.

Це останній вірш Байрона, написав його поет за три місяці до смерті:

ЗМІСТ

ЧАСОВІ НАПЕРЕКІР. Лесъ Герасимчук	5
ЛІРИКА	
До Е.	27
Уривок	27
Прощання з Ньюстедським абатством	28
Фрагмент, написаний невдовзі по одруженню міс Чаворт	30
Спомин	30
Сердолік	31
Рядки, звернені до преподобного Дж. Т. Бічера у відповідь на його пораду авторові стояти ближче до громади	32
Дамет	34
Гранта (<i>Про все потроху</i>)	35
Лох-на-Гар	39
До леді	41
Хотів би жити знов у горах	43
До богині фантазії	45
Рядки, написані під старим берестом на цвін- тарі в Гарроу	48
До моого сина	49
Вірш, викарбуваний на келиху із черепа людини	51
Розстання	52
До жінки, що запитала, чому я весною покидаю Англію	54
Вірш містерові Годжсону, написаний на борту лі- сабонського пакетбота	55
В альбом	58
Строфи, написані в бурю	58
Станси, написані біля Амвракійської затоки	62
Паломництво Чайльд Гарольда (<i>Уривок з поеми</i>)	63
Перепливши із Сестоса в Абідос	66
Дівчині-афінці	67

Пісня грецьких повстанців	68
До Тірзи	70
«О гетьте, гетьте, звуки жалю!»	73
Іще зусилля — й перестане...	74
Euthanasia	76
«Якщо серед людського тлуму...» .	78
Ода авторам білля проти машиноборців	80
До плачучої леді	81
До часу . . .	82
«Згадай того, хто любострастя...	84
Експромт у відповідь другові	86
Ода до Наполеона Бонапарта	87
Валтасарове видіння	94
Сонце безсонних .	96
Поразка Сеннахеріба	96
Зірка Почесного легіону	97
Прощарай . . .	99
Станси (<i>«Не сягнуть твоєї вроди...»</i>) .	102
Станси до Августи (<i>«Коли запав довкола мо- рох...»</i>)	104
Станси до Августи (<i>«Коли доля мене ошукала...»</i>)	104
Сон	107
Темрява	115
Прометей	118
Послання до Августи (<i>«О сестро, люба сестро! Між словами...»</i>)	121
Пісня для луддитів	127
«Не ходити нам у парі...»	128
Томасові Муру .	128
Станси до ріки По	129
Станси (<i>«Як з рабства не можеш звільнити свій край...»</i>)	132
Графині Блессінгтон	132
З кефалонійського щоденника	133
В день моого тридцятишестиліття	134
П р и м і т к и	136

ДЖОРДЖ ГОРДОН БАЙРОН

Лирика

С английского

Составление и перевод

Дмитрия Фомича Паламарчука

Серия «Жемчужины мировой лирики»

Киев, издательство
художественной литературы
«Дніпро», 1982

(На украинском языке)

Редактор Н. В. Мельник
Художник В. В. Руденко

Художний редактор А. И. Клименко

Технический редактор Л. И. Ильченко

Коректор Л. Г. Лященко

Інформ. бланк № 1400

Здано до складання 17.06.82.

Шідписано до друку 08.09.82.

Формат 60 × 84 1/32. Папір тифдручний.

Гарнітура звичайна нова. Друк високий.

Ум. друк. арк. 4,432. Ум. фарб. відб. 5,541.

Обл.-вид. арк. 5,198. Тираж 48 000.

Зам. 2-179. Ціна 65 коп.

Видавництво художньої літератури «Дніпро». 252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Книжкова фабрика «Жовтень». 252053, Київ, Артема, 25.

Байрон Дж.

Б18 Лірика. / Упоряд., перекл. з англ.
Д. Паламарчука; Передм. Л. Герасимчука.— К.: Дніпро, 1982.— 150 с.
(Перлини світової лірики).

Життя і творчість видатного англійського поета (1788—1824) були свого часу уособленням протесту проти будь-якої тиранії, символом усього революційного в Європі. Аристократ за походженням, бунтар за переконанням, він з надзвичайною силою викрив у своїх творах пороки буржуазної Англії, відстоюючи право кожної людини і діл них народів на свободу.

«Прометеєм XIX століття» назвав В. Г. Белінський поета, чиї пристрасні рядки і сьогодні зігривають своїм вогнем серця мільйонів читачів.

Б $\frac{70404-213}{M205(04)-82}$ **213.82. 4703000000** **І(Англ)**

65 коп.